אישים באגרות הראי"ה

הרב ד"ר בנימין מנשה לוין

חוקר התלמוד ותורת הגאונים, מחבר "אוצר הגאונים" · תרל"ט–תש"ד (1879–1944)

16 אגרות

דברי הרב קוק ודברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

בקצרה

הרב ד"ר בנימין מנשה לוין (בראשי תיבות: ב"מ לוין) נולד בי"ז באייר תרל"ט (1879) ונפטר בח' בניסן תש"ד (1944). היה חוקר תלמוד, ונודע בעיקר בזכות מפעלו "אוצר הגאונים", שבו כינס את תשובות הגאונים ופירושיהם לפי סדר מסכתות התלמוד.

באגרות ד"ר ב"מ לוין מופיע כאחד ממקורביו של הרב קוק, שהתכתב עמו בענייני מחקר ותורה.

הרב קוק על ד"ר ב"מ לוין

הרב קוק אהב את ר' בנימין מנשה לוין אהבת נפש, פנה אליו "ידי"נ וחמדת לבבי", ועודדו לשלב בין למדנות הישיבות הליטאיות לבין הדיוק והסדר של המדע האירופי. עם תחילת לימודיו האקדמיים בגרמניה בירכו הרב קוק בחום: "ומה גם כי ברכתי עצורה בלבבי למועד אשר בא לאוניווירזיטעט" (כרך א', אגרת פ), ושמח על החברות העמוקה שנוצרה בינו לבין תלמידו השני ד"ר משה זיידל: "אשמח מאד על קרבתכם זה לזה במקום וברוח, אתה ויקירנו רב"מ לוין" (כרך א', אגרת צג; כרך א', אגרת צב; כרך ב', אגרת שעט).

הרב קוק ליווה מקרוב את חקירותיו של לוין בכתבי היד של תקופת הגאונים ובאגרת רב שרירא גאון (כרך א', אגרת קכב; כרך ב', אגרת שמז). הרב קוק הודה לו בשמחה גדולה על פירות עמלו: "תודתי על השמחה אשר שמחתני במעשי אצבעותיך בעמלה של תורה באגרת רש"ג" (כרך ב', אגרת שמז), אם כי כאב על כך שהמחקרים נדפסו בתחילה בשפות לועזיות ולא בעברית: "שאוצר יקר זה הי' נאה לו להיות בשפתנו הקדושה, קנין עם ד' באמת" (כרך א', אגרת של) - שאיפה שהתממשה בהמשך במלואה בסדרת 'אוצר הגאונים'.

הרב קוק פרש בפני לוין את עומק חזונו החינוכי והרוחני ביפו, להעמיד תלמידי חכמים שיפיחו רוח תורה בישוב החדש (כרך א', אגרת קב), ודן עמו ברעיונות מחשבתיים מופשטים, ביחס לאמונות אחרות (כרך א', אגרת קצד), בבירור ניצוצות הטוב שבכל שיטה בעולם (כרך א', אגרת קעח), ובמעלת הדברים הנשגבים שהשתיקה והעומק יפים להם (כרך א', אגרת רטז). בשנת תרע"ג (1913) עודדו הרב קוק לשוב לארץ ישראל וליטול חלק פעיל בחינוך וברבנות המעשית בישוב (כרך ב', אגרת תפב).

בשנות לונדון הרב קוק שואל את בנו הרצי"ה אם יש לו מכתבים "מבר-טוביי", שכתב מאמר בשביל עיתוני לונדון (כרך ג', אגרת תשעב) (לפי תמצית האגרת, בר-טוביה הוא כינויו של לוין), ובשנת תרע"ח מספר שקיבל מ"ידידנו ד"ר לוין נ"י מפ"ת" את חיבורו על תולדות רב שרירא גאון (כרך ג', אגרת תתפד). באלול תרפ"ב (1922), כשיצא ד"ר לוין לארצות הברית "בשביל הגשמת תכלית מפעלך הענקי, לתורת הגאונים", הרב קוק מילא את ידו לעורר את גדולי ישראל שם לתמוך בהסתדרות "ירושלים" ובישיבה המרכזית (כרך ד', אגרת אקמא).

הרב שלמה אבינר על ד"ר ב"מ לוין

הרב ד"ר בנימין מנשה לוין היה מורו ומדריכו של הרצי"ה בילדותו ובצעירותו. ביום השלושים לפטירתו כתב עליו הרצי"ה שהיה שליח משמים לקבץ ולסדר את תורת הגאונים המפוזרת והגנוזה, ב"אוצר הגאונים", וכך להשלים נדבך חסר בבניין התורה שבעל פה. ועוד תיאר כיצד התחשלה אישיותו: כבחור ישיבה צעיר, בעיר מרפא זרה, קם ונטל אחריות על כל הדיירים במשבר שפרץ שם. שם, בדובלין, גם נפגש לראשונה עם הרב קוק, וזה הרשה לו לבוא לבויסק ולשהות במחיצתו. (מקור: מתוך ספרי הרב)

האגרות

כרך א', אגרת פ: מברך על לימודיו באוניברסיטה ומייחל לחיבור בין עומק התורה הפנימית לשיטה המדעית האירופית.

"ומה גם כי ברכתי עצורה בלבבי למועד אשר בא לאוניווירזיטעט"

כרך א', אגרת צ: אל לוין וזיידל: משיב על שאלות בהלכות דעות, עבדות, טעמי מצוות ובחירה אצל בעלי חיים.

"החתנים המפוארים, בתורה וחכמת לב, ויראת ד' אוצרם, מר בנימין מנשה לעווין ומר משה זיידל"

כרך א', אגרת צב: לר' משה זיידל: שמח על קשרו עם לוין ועל השילוב בין יראת שמיים למדע בגרמניה.

"אם הנך בא בחליפות מכתבים עם ידידנו ר"ב לעווין נ"י, ואיך הוא יחושו אליך"

כרך א', אגרת צג: לר' משה זיידל: שמח על קרבתם הרוחנית, ומבאר כיצד כוחות נפש גדולים כרוכים בחסרונות מקבילים.

"אשמח מאד על קרבתכם זה לזה במקום וברוח, אתה ויקירנו רב"מ לוין"

כרך א', אגרת קב: מתאר את שתי מטרות הישיבה ביפו {{parshiyot/jaffa-yeshiva}}: הצלת יחידי סגולה בלימוד פנימיות התורה, והחייאת הישוב החדש.

"להציל יחידי סגולה ההולכים לטמיון ע"י השכחה הנוראה"

כרך א', אגרת קכב: משיב לשאלותיו המחקריות בנוסח אגרת רב שרירא גאון ותשובות הגאונים.

"וע"ד ההערה בעובדא דיד אחת דרבינו שרירא, אינני נוטה כאן לדרכים נסתרים, כ"א עובדא פשוטה"

כרך א', אגרת קעח: על מציאת ניצוצי האור והטוב בכל שיטה רעיונית, ועל מנהגי השחיטה והבדיקה בארץ ישראל.

"לכבוד ידידי אהובי, הרב החכם השלם, אוצר אורה, מר בנימין מנשה לעווין שליט"א"

כרך א', אגרת קצד: על היחס לאמונות אחרות, ועל החובה לבאר את מדרגות האמונה ולחשוף את נקודת דרישת ה' הפנימית.

"לכבוד ידידי וחביבי הרב החכם, מלא וגדוש בתו"י, מו"ה בנימין מנשה לוין שליט"א"

כרך א', אגרת רטז: על עומק המחשבה מול הבהירות השטחית של הספרות האירופית, ועל סוד 'עלמא מתקיימא ברזא'.

"ואשר תציג למשל את הספרות האירופית בדיקנותה ובירורה. במה שנוגע לעצמי, אוכל להודות, שאינני בעל סגנון של הסברה כראוי"

כרך א', אגרת של: משבח את עבודתו המחקרית ומביע צער על שנכתבה בלועזית ולא בעברית.

"שאוצר יקר זה הי' נאה לו להיות בשפתנו הקדושה, קנין עם ד' באמת"

כרך ב', אגרת שמז: מודה לו על מהדורת אגרת רב שרירא גאון, ומעיר על שאלותיו במעשה בראשית ורזי עולם.

"תודתי על השמחה אשר שמחתני במעשי אצבעותיך בעמלה של תורה באגרת רש"ג"

כרך ב', אגרת שעט: לר' משה זיידל: על סוגיית זכות אבות ובחירה חופשית, ומזכיר שלוין עומד לעלות לארץ ישראל.

"כן לך חמדת-לבבי, וכן לידיד לבבנו הרב רב"מ ד"ר לוין שליט"א"

כרך ב', אגרת תפב: שמח על כוונתו לשוב לארץ ישראל ולעבוד בחינוך בפתח תקווה או בחיפה, ועל יסוד 'אגודת ישראל'.

"עתרת שלו' ושפעת ברכה לכבוד יקירי ומחמד לבבי, הרב הגדול בתורה חכמה ויראה ... מר בנימין מנשה ד"ר לוין"

כרך ג', אגרת תשעב: לבנו הרצי"ה: האם יש לו מכתבים מבר-טוביה (ככל הנראה כינויו של לוין), שכתב מאמר בעד עיתוני לונדון.

"ההיו לך מכתבים מבר-טובי'?"

כרך ג', אגרת תתפד: לד"ר זאב יעבץ: ד"ר לוין שלח לרב קוק את חיבורו העברי על תולדות רב שרירא גאון.

"שבוע דנא קבלתי מידידנו ד"ר לוין נ"י מפ"ת, מחברתו לתולדות רש"ג, עברית"

כרך ד', אגרת אקמא: לקראת נסיעתו לארצות הברית בשביל 'אוצר הגאונים': הרב קוק מבקש שיעורר שם את גדולי ישראל לתמוך בהסתדרות 'ירושלים' ובישיבה המרכזית.

"עם מטרת מסעך לארצות הברית, בשביל הגשמת תכלית מפעלך הענקי, לתורת הגאונים"

ראו גם

על ד"ר משה זיידל, חברו הקרוב ותלמידו של הרב קוק. (לדף האיש)

על ד"ר בנימין מנשה לוין (המכלול). (ד"ר בנימין מנשה לוין)

כל האגרות בנושא "ספרים, הסכמות והדפסות" במפתח. (לנושא)

נוסח האגרות – עם ביאור

16 האגרות שבהן נזכר ד"ר ב"מ לוין, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת פ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב תמוז תרס"ז - יפו **נמען:** הרב בנימין מנשה לוין

הרב קוק מברך את הנמען לרגל לימודיו באוניברסיטה, ומקווה לשיתוף פעולה בין תלמידי חכמים בעלי השקפה פנימית לבין מלומדים בשיטה האירופית, להרמת קרן התורה וישראל. לדבריו הצרות הגדולות של הדור נותנות רשות לצפות לישועות גדולות.

עיקרי הדברים

- שילוב בין תורה למחקר אירופי.
- תקווה לישועה מתוך הצרות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב תמוז תרס"ז[4].

ידי"נ[5] וחמדת לבבי, הרב החכם מלא תוי"ר[6] מו"ה[7] בנימין מנשה לוין [בנימין מנשה לוין, ממקורביו הצעירים של הרב קוק, ולימים חוקר תקופת הגאונים] שליט"א[8].

שלו'[9] שלו' אין קץ. מאד נצטערתי על אשר עכבוני מניעותי מלכתב לידידי, ומה גם כי ברכתי עצורה בלבבי למועד אשר בא לאוניווירזיטעט, שיהי'[10] להצלחה, לרוממות קרן אורה, למעלתו, לתורה וישראל בע"ה[11]. גם עתה הנני מוכרח לקצר מאד מאד, וא"א[12] לי כעת להאריך כפי חפץ לבבי. והנה מפני הטרדות לא יכלתי ג"כ[13] להשיב להחכם נייווירט [ראו (כרך א', אגרת עט)] שי'[14] כראוי, ורשמתי בקצרה. בטח תדברו בזה, בקיבוץ חכמים טהורי לב אוהבי ד' יראיו וחושבי שמו ב"ה, ותעמידו דבר על בוריו. מה מאד אשמח בכניסתכם ע"ד[15] העבודה הנחוצה לנו בדור זה מאד, לרומם שם ד' ולהניף ברמה דגל ישראל, ע"י[16] חכמי לב מלומדים תכסיסיים. אמנם טוב ויפה מאד שנוכל להתאגד, כי הסקירה וההשקפה הפנימית של אנשים כמוני תוכל להועיל הרבה בעה"י[17] למסודרים ומחומשים בידיעות ע"פ[18] הסדר האירופי, וכמו כן יועילו לנו דרכם וסגנונם של המתלמדים בבתי יפת [באוניברסיטאות; על פי "יפיותו של יפת יהא באהלי שם" (מגילה ט)] ג"כ, ומנייהו ומנן תסתיים שמעתתא [מהם וממנו תתברר השמועה (ארמית)] בעה"י. ב"ה שימינו, שהם מרובים במכאובים לעמנו בעוה"ר[19], הם ג"כ מרובים בהתעוררות החיים, ועת לעשות היא ב"ה, וסוף כל סוף שיתרכזו כל הפעולות לרוממות קרן ישראל בארץ ישראל, במובן רחב המתפשט על כל אפסי תבל. עתה אין לנו מבוקש אשר נאמר שהוא לנו יותר מדאי רחב. הצרות, שהן יותר ממה שהלב יכול לחשוב, נותנות לנו רשות לצפות ג"כ לישועות כמו אלה ויותר מהן, בין במובן המעשי, בין במובן הרוחני, וההשפעה השכלית והמוסרית.

הנני מוכרח, יקירי, לקצר. ע"ד ישיבה, תקות לבבי בעה"י, אקוה לדבר עוד במכתבים הבאים, ואבטח שכל מה שיוכלו כל חכמי לב וישרי דעת לעזור, לרומם ולשגב את הענין, יעשו למען שם ד' ארצו עמו ונחלתו.

אחתום בכל חותמי ברכות, כנה"ר[20] ונפש דבק באהבתו מצפה לתשועה ואורה,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. תוי"ר - תורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו' - שלום
10. שיהי' - שיהיה
11. בע"ה - בעזרת השם
12. וא"א - ואי אפשר
13. ג"כ - גם כן
14. שי' - שיחיה
15. ע"ד - על דבר
16. ע"י - על ידי
17. בעה"י - בעזרת השם יתברך
18. ע"פ - על פי
19. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
20. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת צ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז שבט תרס"ה - יפו **נמען:** ר' בנימין מנשה לוין ור' משה זיידל

הרב קוק משיב על שאלות במחשבה. הרב קוק מסביר שדרישת הלכות דעות אינה פלפול של קושיה ותירוץ, אלא הרחבת השקפות כלליות, ושאת הפרטים המעשיים בדיני נפשות היו מכריעים בתי הדין בשעתם. הרב קוק דן בעבדות ככורח טבעי שהולך ופוחת עם התפתחות התעשייה, בייחודו של כנען, בדאגה לרווחניות העבד, בטעם איסור שעטנז דווקא בצמר ופשתן, ובבחירה אצל בעלי חיים.

עיקרי הדברים

- דרך העיון בטעמי תורה.
- עבדות, כנען ושעטנז.
- בחירה חופשית אצל בעלי חיים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3] י"ז שבט תרס"ה[4]. [י"ז בשבט תרס"ה (1905)]

שלו'[5] וברכה לכ'[6] אהובי נפשי ויקירי החתנים המפוארים, בתורה וחכמת לב, ויראת ד' אוצרם, מר בנימין מנשה לעווין ומר משה זיידל [שני צעירים ממקורביו של הרב קוק: בנימין מנשה לוין, לימים חוקר תקופת הגאונים, ומשה זיידל, לימים חוקר מקרא] נ"י[7], ירוממו אף ינשאו לשם לתהילה ולתפארת.

אחדשה"ט[8] באה"ר[9].

מרב עמל ועבודה, ומרב דאבון נפש על מצב אחינו שבגולה, [ככל הנראה על הפוגרומים ברוסיה בשנים תרס"ג-תרס"ה] ירחם צור ישראל חלק יעקב ומושיעו בעת צרה, ויוציאם מהרה מאפילה לאור גדול, לא הי'[10] לי שעת הכושר להשיבם על מכתביהם היקרים. וגם עכשיו, שלקחתי לי זמן קצר לזה בחזקת היד, הנני מוכרח לקצר כפי האפשרי. והנה מכתבו של בנימין שי'[11] נאבד כעת מידי, ומונח לפני רק מכתבו של משה שי', ועליו יסובו דברי המעטים כעת.

העירות יפה, אם חלק ההגנה של שמירת הרכוש שבטבע ימעט כח העונש לכדי יום או יומים, אם כן באב שהרג את בנו הי' ג"כ[12] ראוי להיות העונש ממועט באיזה מדה. והנה אני צריך לחזור עוד הפעם, מה שכבר העירותיך במכתב העבר, שאין כונתי להעמיד את דרך הדרישה בהלכות דעות באופן הדומה לפלפול פרטי, שאנו מציבים קושיא ואחריה תירוץ, כי"א[13] לרומם את המחשבה להשקפות כלליות בעומקה של תורה, שכל מה שנשכיל יותר לרומם ולהרחיב את השקפותינו נהיה יותר קרובים לאור האמת, ומוארים יותר מזיו החיים של תורת אלקים חיים ב"ה. ע"כ[14] כשנפגש בדרכנו איזה קושיא, אל יפול לבבנו לפנות מדרך הכללית המאירה, כי"א ננסה חילנו לגלול על ידה אור חדש. וממוצא דבר תבינו ידידי נפשי, שכאשר אנחנו באים לדבר על דבר כללי תורה, אם יסתעפו לנו על פיהם פרטים מעשיים, אנחנו צריכים לחלק את הנידונים, אם יהיו מעשים השייכים לנו בגבול ההוראה המעשית אנו דנים ע"פ[15] דברי חז"ל[16] המפורשים אצלינו, וע"פ[17] תולדות המסתעפות מדבריהם, אבל כשאנו

באים לצייר איך נידון בענין שאינו נוגע אצלנו למעשה, אין אנו יכולים לדון איך היה דרך ההוראה המעשית מסתימתם של דברי חז"ל. שהרי זה הדרך עצמו של ההבנה בכללי תורה, כזה וכיוצא בו ויותר הרבה רחב ממנו, הי' דרך הפלפול אצל שופטי ישראל, הנביאים והגבורים, הסנהדראות והנשיאים, בשבתנו על אדמת קודש ורוח ד' עמנו, וכל ב"ד[18] ידע לכלכל דבר במשפט, לדעת מה יעשה ישראל, ע"פ עומק אמתתה של תורה, קודם שנגזרה הגזירה, מפני ירידת הדורות ופיזורם של ישראל, "לצור תעודה ולחתום תורה בלימודי". [על פי ישעיהו ח, טז] ע"כ אין אנו יודעים כלל אותם דרכי הפלפול, שהיו הסנהדרין, למשל, דנים אם הי' בא משפט בדי"נ[19] [בדיני נפשות] במאורע של אב שהרג את בנו, שע"כ[20] אין אנו יכולים לעמוד על הפרטים, איזה אופנים של קולא, שהיו המזכים דנים בזה, ע"פ יסוד אותו הפלפול העקרי הנובע מכללות יסודה של תורה, איך להגביל ולמעט כח העונש מפני כח ההגנה של רחמי האב, שאנו למדים יפה את המדה מדין "יום או יומים" של עבד, [שמות כא, כא: אדון שהכה את עבדו ומת אחרי יום או יומיים פטור, כי הכאתו היתה לשם חינוך ולא להרוג] אבל להגבילה בדיוק יחסר לנו אותו כח השופט, שצריך עמו דוקא כח החיים השלם של האומה במקום אשר בחר ד'. לבד מה שגם משפט הפשוט הוא ג"כ אמת, שהתורה דברה תמיד על צד הרוב, ולא על העניינים הזרים שחוץ לטבע המציאות, וזה השריש הרמב"ם[21] בכמה מקומות במו"נ[22], [מורה נבוכים; ראו למשל חלק ג, פרק לד: התורה ניתנה על פי הרוב, ולא על פי המקרים הנדירים] ע"כ אין צורך להתעסק ביחוד באותו מאורע של אב שהרג את בנו, והדבר מסור לבינת-לב של דרישת הבי"ד[23] בשעתו.

ב(. ועל דבר העבדים, שהעירות למה יהיו חלים משפטי העבדים גם על ב"נ[24] שאינם מבני כנען, לא דייקת יפה בדברי. אנכי אמרתי, שיש הכרח טבעי במצב האנושי שיהיו מקצתם עבדים, והחק הטבעי יעשה את שלו, המלאכות הכבדות והבזויות נעשות ע"י[25] עבדים, ואם לא יהיו עבדים ע"י החק יהיו עבדים ע"י מכריח עצמי מדאגת קיומם, א"כ[26] לא הרויח השחרור מאומה בכלל המין האנושי, זולת לפי אותו הערך של התמעטות הצורך למלאכת עבדים בכלל, שזה הולך ומתקדם ע"י ההתפתחות של חרושת המעשה, שהאדם רודה על ידה ביותר בכחות-הטבע, והדברים הולכים בהדרגה לפי ההתאמה של חקי המוסר, ע"י השגחה נפלאה של אדון כל המעשים ב"ה. א"כ העבדות של כנען היינו שבגזעו תתגבר אותה השפלות ודלדול הכחות הרוחניים המביאים לידי עבדות, וכן היה באמת שמרבית העבדים היו תמיד מבני חם, אבל כל מי שנעשה עבד ע"פ הכרח מצבו לעולם יהיה עבד גם אם לא יהיה לו קונה, כי "אכף עליו פיהו", [משלי טז, כו] ובתיקון דרכי המוסר הטוב היותר נאות לירודים שבבני אדם, הוא להיות עבדים לאנשי-מעלה. ויפה התפאר אליעזר "עבד אברהם אנכי". [בראשית כד, לד] ג) ומה שכתבת במה התיחד כנען מיתר בני חם, ההכשר לעבדות הוא ההכנה למדות שפלות ותאות גסות, שאינן מתעדנות אפילו ע"י ההרגש של כבוד המדומה, וניכר כח זה בכנען, כמו שהעידה תורה "כמעשה ארץ כנען לא תעשו", [ויקרא יח, ג] ואמרו בספרא [ספרא, אחרי מות] שהיו מקולקלים בתועבות מכל האומות, א"כ הובלטה עבדותו של חם בכנען ביחוד. ד.(ואשר חשבת שבהיות האדון צדיק ובעל-מוסר לא ידאג רק לחומריותו של העבד ולא לרוחניותו, לא כן הדבר. אותה המדה של הרמה רוחנית, שבעל נפש הראויה לעבדות צריך לה, כבר מוכן הוא כל איש תמים בדרכיו לדאוג בעבור עבדו. וכשיהיה העבד

יותר שלם במדותיו ושכלו יביא לבעליו ריוח יותר. אבל לדאוג יותר מדאי בעד הרוחניות, כבר ביארתי שההלעטה יותר ממדה הראויה לפי מצב הנפש, אע"פ[27] שתחכים את האדם, אבל לא תהפך את יסוד תכונתו, ואז ישמש גם כח החכמה לתכונה של העבדות, ויהיו "עבדים רוכבים על סוסים ושרים הולכים כעבדים על הארץ", [קהלת י, ז] שהוא ענין רע.

ה(. ומה שהעירות מענין איסור לימוד תורה לנכרי, [על פי סנהדרין נט] ממה שאמרה תורה לכתוב על האבנים את דברי התורה, [דברים כז, ח: "באר היטב" – ודרשו (סוטה לה) שכתבו אותה בשבעים לשון] כדי שילמדו או"ה[28], אין למדין דורות משעה. אותו ההכשר, שהוכשר העולם בעת יציאת מצרים ומ"ת[29], מהתסיסה הגדולה שנעשתה ע"י גילוי שכינה, שאח"כ[30] נתגלתה לאטה בין או"ה, ויצאה אל הפועל שיהיה חלק גדול כ"כ[31] מהמין האנושי עוזב מה שהורישוהו אבותיו, ושב להכיר את שם ד' אלקי ישראל ב"ה, זה היה מאורע שאינו נמשך. אבל ההדרכה הקבועה היא, שיחדור האור בעולם דוקא ע"י אורם של ישראל, אז יהי'[32] מובן דעת ד' ועזוז עם כל סדרי החיים, המתיחסים לאותה האמת הגדולה, בין ביחיד בין בציבור. אבל אותה המחשבה, שחשב מי שיצא ללמד משפטים בלא-עת לאותם שנאמר עליהם "ומשפטים בל ידעום", [תהלים קמז, כ] גרמה שרק המשפטים האמוניים נשאו על דגלם בלא יחש לכלל סדרי החיים, ביחוד הציבורי, ואז המה מוכרחים להשתבש, ע"כ נשתבשו בין בדעה, שנעשו קרובים לע"ז, בין במעשה, שלא נזדככו כלל במדותיהם, כראוי למי שנושאים דגל של אהבה וחסד בידם לפי טענותיהם.

ו(. אמרת שלפי דברי התורה הולכת ומתפתחת, וח"ו[33] לא אמרתי מעולם דבר זר כזה. מושג ההתפתחות, שרגיל העם ליחש, הוא מאורע של פנים חדשות, המביא קלות ראש. ומה שאנכי אומר, שהידיעה העליונה, הסוקרת כל המעשים מראש ועד סוף, היא סובבת את כל התו"כ[34], היא אמתת קבלת עול מ"ש[35], [מלכות שמים] שהוכנו מראש כל הסיבות שיסבבו ההבנות וההרגשות לבא לידי החלטות בכל דור ודור כראוי וכנכון. ע"כ אי-אפשר לאמתתה של תורה להתגלות כ"א בהיות עם ד' כולו בארצו, מבונה בכל תיקוניו הרוחניים והחומריים גם יחד, שאז תשוב תורה שבע"פ[36] לאיתנה, לפי הכרת ב"ד הגדול, היושב במקום אשר יבחר ד', על כל דבר אשר יפלא למשפט, ואז אנו בטוחים שכל תולדה חדשה תהיה מוכתרת בכל עז ובכל קודש, כי קודש ישראל לד'. ואם תפול שאלה על איזה משפט שבתורה, שלפי מושגי המוסר יהיה נראה שצריך להיות מובן באופן אחר, אז אם באמת ע"פ ב"ד הגדול יוחלט שזה המשפט לא נאמר כ"א באותם התנאים שכבר אינם, ודאי ימצא ע"ז[37] מקור בתורה, והסכמת המאורעות עם כח ב"ד ודרישת המקרא יחד אינם דברים שמזדמנים במקרה, כ"א הם אותיות מחכימות מאורה של תורה ואמתת תורה שבע"פ, שאנו חייבים לשמע לשופט אשר יהיה בימים ההם, ואין כאן "התפתחות" של גריעותא. אבל מי שבא לדון בזמן הזה, שאנחנו מדולדלים וחיינו הכלכליים אינם נערכים לשם חיים לגבי מצב האומה בצביונה הראוי, ע"פ אותן הדרישות הרוממות, הוא נכון למועדי רגל, ורחמנא ליצלן מהאי דעתא. וכל ענין הוה ועבר וכיו"ב[38], שהנני מזכיר תמיד ביחש המעשה לכללי התורה, הכל נמשך ע"פ הציור של חיי עמנו וארץ חמדתנו בתכלית השלמות, בהיות אדירנו ממנו ומושלנו מקרבנו, ארמון על משפטו ושופטנו ויועצנו כבתחילה, וארץ

צבי שתולה בנוה בקיבוץ כל בניה בתוכה וכל יושביה עליה, אז כל היוצא ממעין בית ד' יהיה קודש לד'. אבל בזמן החשך והדלדול אמנם אין מעצור לאדם להתנהג ע"פ הרגשותיו היותר עדינות, כשהוא מכוין בהן לרומם נפשו, ולקרבה אל אור האמת והצדק, שהוא אור השי"ת[39] וחסדו, אבל אין זאת הדרכה של תורה כי"א מדה מוסרית פרטית, ע"כ אם בהיותה מתרחבת תביא איזה דברים של הפסד באוצר הכלל, ע"י אותו הדרך שנטיות הקדומות בזמן מביאות, יהפכו מנטיות מוסריות לדברים שיש בהם נזק לרבים, שכל חכם-לב ואיש-חסד יבין, שהחוב היותר קדוש ונשגב הוא לקמץ גם הוד מוסר נפשו לפי ערכו הפרטי, כדי להעמיד טובה למוסר הכללי, שהוא יסוד הצדק העומד לעד. וע"ז[40] נאמר "העם ההולכים בחושך ראו אור גדול, יושבי בארץ צלמות אור נגה עליהם".

ז). ומה שנשאלת לפי דברי בענין צמר ופשתן, מה נשתנה פשתן מצמר-גפן הנני צריך להעירך עוד על כללות דרך הדרישה של טעמי תורה, שהמצות הן כדמות האותיות והתיבות שעל ידן אנחנו מבינים את המושגים, ואם תיבה אחת תספיק היתכן לשאול מפני מה לא נוספה עוד תיבה להאמר, המורה על אותו ענין בעצמו. אמנם ודאי התיבה החקוקה באורה של עולם היא צריכה להיות מובלטת בתכלית הבהירות, וזה אנחנו צריכים לרדוף לדעת את ד', ובודאי שהמחשבה העליונה הזאת צריכה להיות נחקקת בציור של חשובי בנ"א[41], ובכלל מחוברת עם הצד הנחשב של מציאות הבגדים, דהיינו לכבוד ולתפארת, ולא רק לכסות קלון ולהגן בקרה, שזהו הצד הנמוך והחלוש של האדם, הבא ג"כ מנפילה מוסרית, שהננו צופים שתתעלה בכחה של תורה. ע"כ השש, שהוא פשתן, היא ההלבשה המעטרת ביותר בארץ הקדם, עמה ראויה המחשבה הנאצלת הזאת להתאחד, לא עם יתר ההלבשות הנמוכות ממנה, שהן תוצאות של הכרח וחולשה.

ח). ומה שכתבת בענין ד' רש"י[42], שזכר הקב"ה[43] לבע"ח[44] זכות שלא קלקלו. ענין הזכות הוא היסוד מפני מה אלו ראויים לקיום ולא אחרים, ומפני שהם לא נתקלקלו בנטייתם המוסרית ע"כ הם ראויים לישב העולם על ידם, ואין זה נוגע כלל לבחירה חפשית, כמו שיש ענין זכות אבות שאינו נוגע לבחירה. אמנם עיקר שלילת הבחירה מבע"ח[45] לגמרי אין לה יסוד, ודאי אינם כ"כ רחבים בבחירה כהאדם, אבל יש לכל חי לפי מדת כשרונו ג"כ חלק בבחירה, וזהו יסוד השתלמותו בעתיד, עד אשר "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי". ומחקרי בע"ח שנתחדשו מראים יותר את האמת הזאת, שכבר אמרה תורה, וקדמום נביאים, בהרחבה, ודבר אלקינו יקום לעולם.

בנימין יקירי, מכתבך היקר איננו כעת לפני, ע"כ לא לקחתי אודותו דברים כעת, ואתך הסליחה.

כתבו לי ידידי האהובים, מכל אשר עמכם לטובה ולברכה. יחון השי"ת את עמו וירומם בכבוד קרננו, ותפארת עמו וארצו יפריח במהרה בימינו.

והי'[46] זה שלו' וברכה, כנפשכם האהובה ונפש מוקירכם ואוהבכם, דורש אשרכם בכל לב, נושא לכם ברכה מארץ חמדה,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ה - השנה תרס"ה (1904/1905)
5. שלו' - שלום
6. לכ' - לכבוד
7. נ"י - נרו יאיר
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה
10. הי' - היה
11. שי' - שיחיה
12. ג"כ - גם כן
13. כ"א - כי אם
14. ע"כ - על כן
15. ע"פ - על פי
16. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
17. וע"פ - ועל פי
18. ב"ד - בית דין
19. בדי"נ - בדיני נפשות
20. שע"כ - שעל כן
21. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
22. במו"נ - במורה נבוכים
23. הבי"ד - הבית דין
24. ב"נ - בן נח / בני נח
25. ע"י - על ידי
26. א"כ - אם כן
27. אע"פ - אף על פי
28. או"ה - אומות העולם
29. ומ"ת - ומתן תורה
30. שאח"כ - שאחר כך
31. כ"כ - כל כך
32. יהי' - יהיה
33. וח"ו - וחס ושלום
34. התו"כ - התורת כהנים
35. מ"ש - מה שכתב
36. שבע"פ - שבעל פה
37. ע"ז - על זה
38. וכיו"ב - וכיוצא בזה
39. השי"ת - השם יתברך
40. וע"ז - ועל זה
41. בנ"א - בני אדם
42. רש"י - רבי שלמה יצחקי
43. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
44. לבע"ח - לבעלי חיים
45. מבע"ח - מבעלי חיים
46. והי' - והיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת צב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח סיון תרס"ו - יפו **נמען:** ר' משה זיידל

מכתב ידידות קצר. הרב קוק מתנצל על טרדותיו ומבקש מתלמידו לכתוב במה הוא עוסק ומה תוכניותיו. הרב קוק שואל על הקשר שלו עם ר' בנימין מנשה לוין, ושמח שזה התחבר עם היראים שבגרמניה, שהתאימו את צורכי הזמן לתורה וליראה. הרב קוק מעודד את תלמידו ללכת בדרכם ולשלב את מעלותיהם עם מעלות החינוך במזרח אירופה, לטיפוס שלם של קדושה, חכמה וגבורה.

עיקרי הדברים

- קשר עם התלמידים ר' משה זיידל ור' בנימין מנשה לוין.
- הערכה ליראים שבגרמניה, שמיזגו תורה עם צורכי הזמן.
- חיזוק מול סערות הזמן.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ר"ח סיון תרס"ו[4].

ברכת שלו'[5] וכ"ט[6] לידידי חביבי חתן-תורה נעלה ושלם מר משה זיידל [משה זיידל, אז צעיר בן תשע עשרה, ולימים חוקר מקרא] שי'[7].

שמחתני מאז בדבריך היקרים. ולולא טרדותי המרובות הייתי מקציע זמן להשתעשע עמך בדברי תורה וחכמה, כי חמודות אתה לי יקירי מאז, ומה גם עתה, אשר אקוה כי הוספת ועוד תוסיף אומץ בכל מילי דמיטב. אבל עכשו המניעות מעכבות הן, ואתך הסליחה על דברי הקצרים. ביחוד אינני זוכר אם אני חייב לך תשובה על איזה הערה, ומה תוכנה. אם הייתי זוכרה חושב אני שהייתי מעיר עלי'[8], אבל עתה אין מכתבך לפני.

כתוב נא לי מכל ענייניך לטובה, במה אתה עסוק בקודש ובחול, ומי המה מקרביך, ומה תחשב לעתיד בע"ה[9].

גם אובה לדעת אם הנך בא בחליפות מכתבים עם ידידנו ר"ב לעווין [בנימין מנשה לוין, ממקורביו הצעירים של הרב קוק] נ"י[10], ואיך הוא יחושו אליך. על התחברותו עם היראים שבאשכנז, [היהודים האורתודוקסים בגרמניה] אותם שהתאימו את צרכי הזמן עם התורה והיראה, הנני שמח מאד. ואקוה, שגם אתה תלך בדרך זה, ותקבל היתרונות המצוים באחינו היקרים הללו, חלוצי הגנת ברית ד' באשכנז, ותקפל את המעלות העליונות, שרק ע"פ[11] חינוכנו היינו יכולים לזכות בהן, עמם יחד, ומהחיבור הנעלה הזה יוצג לפניך טפוס יקר מקורי ואורגני, הכולל ומאחד, קדושה, חכמה, וגבורה, תקות צדק ואמת וזיו חיים.

חזק ואמץ יקירי. מסערות הזמן החומריות והרוחניות אל ירך לבבך, "ע"כ לא נירא בהמר ארץ", [תהלים מו, ג-ו] "יהמו יחמרו מימיו ירעשו הרים בגאותו סלה", "נהר פלגיו ישמחו עיר אלקים" - יעזרה אלקים לפנות בקר", בב"א[12].

ידידך מוקירך מברכך מהררי קודש,

אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ו - השנה תרס"ו (1905/1906)
5. שלו' - שלום
6. וכ"ט - וכל טוב
7. שי' - שיחיה
8. עלי' - עליה
9. בע"ה - בעזרת השם
10. נ"י - נרו יאיר
11. ע"פ - על פי
12. בב"א - במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת צג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' תשרי (ערב יום הכיפורים) תרס"ז - יפו **נמען:** ר' משה זיידל

הרב קוק שמח על הקרבה בין זיידל לר' בנימין מנשה לוין, ורואה בהם הוכחה שדברי תורה עמוקים מטהרים נפשות. הרב קוק שולח את חיבורו 'עקבי הצאן'. עיקר האגרת הוא ביאור דבריו ש'כל גדולה כרוכה בחסרונות מקבילים להי': כוחות הנפש נבראו כלליים, ולכן הגדולים שבהם נושאים בהכרח גם חסרונות גדולים, כמו הזיכרון שזוכר טוב ורע. הרע נובע מהסתר האור האלוקי, ויתבטל כשה' יהיה 'לאור עולם'. כנסת ישראל, שיש בה כוח רב שעדיין לא יצא לפועל, נושאת לכן חסרונות גדולים, שעתידים להתהפך למעלות.

עיקרי הדברים

- 'כל גדולה כרוכה בחסרונות מקבילים להי'.
- הרע קיים רק במידת הסתר האור האלוקי.
- ייחודה של כנסת ישראל, והכוח שבה שעדיין לא יצא לפועל.
- 'עקבי הצאן' - בקשה לעיין בו.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט' תשרי תרס"ז[4]. [ט' בתשרי תרס"ז (1906), ערב יום הכיפורים]

ידידי אהובי חכם-לב לתורה ולתעודה יקר מפז מו"ה[5] משה זיידל [ר' משה זיידל, מתלמידיו של הרב קוק בבויסק] שליט"א[6] גמח"ט[7] וכט"ס[8],

בדבריך היקרים שמחתני, אהובי. אשמח מאד על קרבתכם זה לזה במקום וברוח, אתה ויקירנו רב"מ[9] לוין. [ר' בנימין מנשה לוין, לימים חוקר התלמוד ומחבר "אוצר הגאונים"] חמודים אתם לי, עדי אתם שבהם אראה מופת, שדברי-תורה האמורים בעומק רעיון של דעה כפי האפשרי קולעים הם אל המטרה, לטהר ולעדן נפשות יקרות, לרוממם ולשגבם באהבת תורה ויראת שמים. ותקותי נכונה, שבכחכם זה תלכו הלך ועלה, ודי אלקי ישראל יהי[10] בעזרכם, להופיע אור על דרככם בחיים.

היום מעלי יומא דכיפורי, לולא אהבתנו העזה לא הי[11] כלל אפשר ליחד זמן לכתיבה אפילו מועטת, אמנם יקרת ונכבדת בעיני, יקירי, ומרחוק מאדמת קודש אזכרך באהבת-אמן. כי ידעתי את כשרונותיך הטובים, את מדותיך היקרות ולבך הנכון להשכיל ולהיטיב, וביותר נוגע לי במה שהנך רגיל בסגנוני, ומוצא את כונתי בדברי יותר קרוב מאלה שלא לקחתי עמהם דברים בע"פ[12], אפילו אם יהיו מהירי כשרון. אקוה שתשים עיניך גם במחברת השנית הזאת "עה"יצ", ["עקבי הצאן", קובץ מאמרים של הרב קוק שיצא לאור בשנת תרס"ו (1906)] ואמרי יהיו לפניך לרצון. תדע ותשכיל לחבר דבר אל דבר ולהוציא מרגליות מבינות לגלגלי הרעיונות הבלולים, להיות נכון בלב שלם לעבודת ד' אלקים אמת, שבראנו לכבודו, לעבדו ולשבחו, ולספר הודו.

ביאור דברי, "שכל גדולה כרוכה היא עם חסרונות מקבילים לה" הוא פשוט. "פלגא משמיא לא יהבי", כל הכחות נוצרים בכלליותם, וזאת תורת האדם לכוין דרכיו, לעשות את עצמו שיהי'[13] הכח הכללי משתמש לטובה ולא לרעה. כבר קדמו גדולי הקדמונים בזה, שהזכרון המופלא יזכיר לאדם כל החכמה והטוב שראה אבל ג"כ[14] כל הסכלות והרשע, וכן כל כחות הנפש כולם, א"כ[15] החסרון הוא דבק בטבעם, וממילא הידיעות היותר גדולות והתכונות היותר יקרות הן בע"כ[16] מחוברות עם חסרונות גדולים לפי מדתם. רק בעליתו של אדם למעלה העליונה, שרואה את האמת האלהית בגילוי, שם לא יגורהו רע, שאין רע וכיעור נמצא באמת כי"א[17] לפי אותו הערך שהאורה האלהית נסתרת מכללות המשיגים והמרגישים, כי רק מאשר "לא יהי' לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר לך, והי'[18] לך ד' לאור עולם ואלהיך לתפארתך", [ישעיהו ס, יט] אז "ועמך כולם צדיקים". [ישעיהו ס, כא] אבל זאת ההכנה צריכה הכשר פנימי, עדינות עצמית, עד שהחפץ הנמרץ של החיים עצמם יהי' בעצמו אור החפץ האלהי, "חי העולם", צדיק חי עלמין דמני' פרחין נשמתין - לבני נשא" (זוהר), ואז אין שטן ואין פגע רע, וממילא אין צורך ללחוץ שום כח ושום חפץ אנושי שלא יתרחב, וממילא אין צורך אידיאלי לכל מועקה, "וטפשותא ועניותא", שהם מכשירי העולם מצד ביצור כח הרשעה הנמצא על ידם, לא תהי'[19] להם כל מטרה, וממילא יהיו בטלים ועוברים. וכל צעד שהננו מתקרבים לחפץ ד' בעולמו, הננו מנשאים את החיים ומכשירים אותם יותר ויותר למטרה הזאת, של תמימות הטוב. ומאשר בעולם צריכים עמים לפעול, ולא אישים פרטיים, ע"כ[20] הננו מנשאים את נפשנו תמיד לפעול מצד חלקינו בכנסת ישראל, להעלותה לשגבה לרוממה ולכבדה, וכי"א חייב לומר בשבילי נברא העולם, [סנהדרין לז] ומעשי מתי יגיעו למעשי אבותי [תנא דבי אליהו רבה כה] אברהם יוי"ע[21], שנשאו נפשם להאידיאליות הכלולה בכנסת ישראל גם קודם שיצאה מן הכח אל הפועל. וגם היום, אע"פ[22] שאנו משוקעים בכנס"י[23] מצד היותה בפועל, הננו תמיד קשורים ג"כ למעמד של אבות, שהיא הצפיה למה שיצא אל הפועל לעתיד, ואנו מתעלים והולכים ביחש של כללות האומה, שאינה מתחשבת לפי ערך פרטיות האישים והדורות כשהם לעצמם, כי"א לפי צירופם הכללי, דוגמת הסיבוב הגדול של השיטה השמשית לעומת פרטי הכדורים, וכל מה שהוא בכח הוא ע"כ מחובר עם איזה חסרון. ומי לנו בכל האומות שבעולם שכ"כ[24] יהי' לה בכח מה שלא יצא אל הפועל, עם כל הקיום של צביון האומה, שמה וערכה וכל סגולותי', כישראל. ע"כ מוכרחים חסרונות גדולים להמצא, אבל הם כולם מעלות נפלאות כשיבאו למרום מרכזם. "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, ד' אלהיו עמו ותרועת מלך בו". [במדבר כג, כא]

הפסיקוני באמצע כתיבתי, והיום מלא עבודה. אקוה שמכתב זה, אע"פ שהוא קצר, תמצא בו איזה גרגר תוכי, כראוי לדברי תורה שכ"ז שאדם ממשמש בהם מוצא בהם טעם. [על פי עירובין נד: "כל זמן שאדם ממשמש בהן מוצא בהן טעם"]

אחתום בברכת השנים בגמח"ט[25] ורב שלו[26] לך ולעוזריך, כנה"י[27] ונפש ידידך מצפה תפארתך והצלחתך בכל לב, מברכך מהררי קודש,

אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. גמח"ט - גמר חתימה טובה
8. וכט"ס - וכל טוב סלה
9. רב"מ - רבי ברוך מרדכי? / רבי בן מאיר - שם אדם
10. יהי' - יהיה
11. הי' - היה
12. בע"פ - בעל פה
13. שיהי' - שיהיה
14. ג"כ - גם כן
15. א"כ - אם כן
16. בע"כ - בעל כרחם
17. כ"א - כי אם
18. והי' - והיה
19. תהי' - תהיה
20. ע"כ - על כן
21. יוי"ע - יצחק ויעקב
22. אע"פ - אף על פי
23. בכנס"י - בכנסת ישראל
24. שכ"כ - שכל כך
25. בגמח"ט - בגמר חתימה טובה
26. שלו' - שלום
27. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' טבת תרס"ח - יפו **נמען:** ר' בנימין מנשה לוין

הרב קוק משבח את בנו הרצי"ה כמעט היחיד שמבין את דעתו. הרב קוק פורש את שתי מטרות הישיבה: האחת, להציל יחידי סגולה בלימוד מסודר של פנימיות התורה, שרק ארץ ישראל מוכשרת לו. השנייה, להחיות את הישוב החדש בטל של תורה, ולהעמיד תלמידי חכמים שבניין הארץ יקר להם. הרב קוק כותב שזו בושה שרק מי שהדופק הישראלי חדל בלבו עוסק בבניין הארץ, והכשרים רואים בו 'רע מוכרחי'. הרב קוק גם מתאר צורך ברבנות מרכזית מבוססת לישוב החדש, עם יכולת לנסוע בין המושבות ולהדפיס.

עיקרי הדברים

- שתי מטרות הישיבה: פנימיות התורה, והחייאת הישוב החדש.
- ביקורת על התרחקות היראים מבניין הארץ.
- רבנות מרכזית לישוב החדש: נסיעות, הדפסות, איחוד כוחות.
- הבן צבי יהודה כמי שמבין את דעת אביו.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' טבת תרס"ח[4].

ידידי הנאמן הרב החכם ממולא בכל טוב מו"ה[5] בנימין מנשה לוין [בנימין מנשה לוין, ממקורביו הצעירים של הרב קוק, ולימים חוקר תקופת הגאונים] שליט"א[6], שלו'[7] וברכה מרובה.

הנני משתוקק לכתוב לך בארוכה, יקירי ואהובי, אבל פיזור נפשי על כמה סעיפים וחיובים, שונים ומשונים זה מזה, ימנע אותי לע"ע[8] מעבודה מסודרת. וב"ה[9] שאני יכול לצאת ידי חובתי כמעט במכתבו של בני שי'[10], אשר הוא ת"ל[11] הוא כמעט האחד עמי המתרגל לעמוד על דעתי ולהקשיב את שיח נשמתי. נפשו ב"ה טהורה היא ועדינה, והוא מבוסם ב"ה בהמון רעיונות טובים ומאירים, שיהיו בע"ה[12] לברכה לו ולעולם.

הישיבה, מגמתה האידיאלית אצלי [הישיבה שתכנן הרב קוק להקים ביפו] הלא ידועה היא לכבוד מעלת ידידי, להציל יחידי סגולה ההולכים לטמיון ע"י[13] השכחה הנוראה של הצד הפנימי, שהוא אור החיים הגנוז בתורה ובשורש נשמת האומה, ע"י מה שנקבע לימוד מסודר, ממטה למעלה, לכל הזרמים המושכלים והמורגשים ברגש הלב שביהדות במלא רחבה. מובן הדבר, שרוח ד' צריך להיות מתגלה בזה, בדפיקה על נימי הלב, ולזה מוכשרת רק ארץ ישראל, ארץ חמדתנו וגאון עוזנו, המשביעה זיו וחיים רוחניים למתענגים עליה, בעפרה ואבניה, באוירה ושמיה, ובזכרון הודה והדרה מקדם, ובתקותיה המזהירות לעתיד, אשר גם לגלות חבה זו, המלאה בלבבות הטהורות והמלאות עז, בלב היחידים הראויים לקבלה, בארץ ובחו"ל[14], צריכים אנחנו לקבע מדרש ומסכת. המטרה השניה היא להחיות את רוח הישוב החדש בטל של תורה, להוציא את האפלה ואת היבשות המחניקה מיסודו, ולהמציא לו לח של

חיים שממנו ישאב לשדו לדורות. מצד זה צריכה הישיבה להכשיר תלמידים, הנושאים בקרבם ובנשמתם את כל קדושתה והדרה של תורה, ושחבת בנינה של האומה בארצה, על אדמת הקודש, תהיה אור לנתיב חייהם; מה שעכשו הדעה המפורסמת היא, שרק אותם שכבר חדל הדופק הישראלי להחיות את לבם, הם הנם המתאמצים בתחית הבנין של הארץ, והכשרים, בעלי הנשמות הישראליות באמת, מביטים ע"ז[15] רק כעל רע מוכרח ועל גזירה שא"א[16] לבטלה. אוי לה לאותה בושה.

כל המטרות הצדדיות יוצאות הן משתי אלה העקריות

וכשם שהישיבה צריכה אימוץ ותיקון נאה, כמו ברוחה פנימה גם בחיצוניותה ותכסיסה, התלמידים והמורים, נימוסיהם וסדריהם, בכל היופי הדרוש לעם מסודר הקבוע במקומו, לא המתנודד בגלויות, כן צריכה גם הרבנות המרכזית לישוב החדש להתכונן בצורה נאותה ומרווחת, בהשפעה של יכולת לנסיעות תדיריות על כל הככר הישובי, ביהודה ובגליל, להדפסות תדיריות של חוברות ושל מכתבים, למגמה של איגוד כל הכחות, והחזרתם לתחיה. ועי"ז[17] יתרומם קרן היהדות בכל אופניה, ותמצא האומה כולה את מקום הצלת חייה בשני המובנים, במובן המעשי ובמובן הרוחני, על אדמת הקודש, ובזה יוחל זרם אמיתי לקישור האומה לא"י[18], ברוח ד' החי וקיים לעד כימי עולם. כל אלה הלא דברים קטנים הם, ומי בז ליום קטנות, [על פי זכריה ד, י] וכמה גדולות הן התוצאות האפשריות לצאת מהם. אין אני מכוין בזה לכבודי ולכבוד בית אבא, כי"א[19] לכבודם של ישראל וישועתם, שזהו רצון ד' ע"ד[20] האמת.

מטרדות צדדיות שהנן מפסיקות אותי באמצע כתיבתי, הנני מוכרח להפסיק מכתיבתי זאת האהובה, שהיא מזכרת אותי את המעמדים שבהם הייתי מדבר באזניך את רחשי לבבי, משפע של אור ד' אשר באור תורת אמת, והנני משוה לנגד עיני את נפשך העדינה, שספגה בקרבה באהבה רוממה את כל אומר והגיון, ועתה הנני רואה אותה צועדת בגאון שם ד' להגיע אל המעלה הדרושה, להיות ממקדשי שם השי"ת[21] ושם ישראל באמת ברבים. עלה והצלח ויהי ד' עמך, כחשק לבבך הטהור ונפש ידידך עז, נאמן אהבתך מצפה לתשועת ד' על עמו בהר קדשו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. לע"ע - לעת עתה
9. וב"ה - וברוך השם
10. שי' - שיחיה
11. ת"ל - תודה לא-ל
12. בע"ה - בעזרת השם

13. ע"י - על ידי
14. ובחו"ל - ובחוץ לארץ
15. ע"ז - על זה
16. שא"א - שאי אפשר
17. ועי"ז - ועל ידי זה
18. לא"י - לארץ ישראל
19. כ"א - כי אם
20. ע"ד - על דבר
21. השי"ת - השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קכב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח אדר שני תרס"ח - יפו **נמען:** ר' בנימין מנשה לוין

הרב קוק מתאר את עומס העבודה המעשית והרוחנית שעליו. הרב קוק משיב לשאלות לוין על איגרת רב שרירא גאון: את סיפור תליית רב שרירא 'ביד אחת' יש להבין כפשוטו, גזירת מלכות. בדברי רב נטרונאי יש לגרוס 'שהיא מדה אחת', כלומר חוצפה שבכלל 'בני תשע מדות'. ו'נפק רבנו ביד גדולי' אולי משמעו מצרה גדולה.

עיקרי הדברים

- עול העבודה והצפייה לעזרת ה'.
- עיונים בנוסח איגרת רב שרירא גאון.
- קשר עם 'החברים השרידים'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], בדר"ח[4] אדר-ב תרס"ח[5].

שלו'[6] וברכה מהררי קודש לכבוד ידידי וחביבי הרב החכם הנעלה, אוצר תורה חכמה ויראת ד' טהורה, מו"ה[7] בנימין מנשה לעווין [בנימין מנשה לוין, ממקורביו הצעירים של הרב קוק, ולימים חוקר תקופת הגאונים] שליט"א[8] וכא"ל[9] רב אושר ושלו'[10].

זה זמן כביר אשר מכתבך היקר הגיעני. ומה אערך לך מחמדי את שמחת נפשי על עז אהבתך הנאמנה, התלוי' רק ברוח ד' ואהבת דבר קדשו, שהוא הרתוק המחבר את נשמותינו. ומאד הי'[11] ראוי שאשיב לכת"ר[12] על אתר, אבל הפריעוני הרבה מאד טרדות מעשיות וטרדות מחשביות. כי הנני נתון במצב כזה, שים גדול של עבודה, עבודת מעשה ועבודת רוח, סובב אותי תמיד, ואני שט בו בעמל נפשי ומיעוט חילי. רק אתחזק בצפיה לישועה, כי עזרת ד' ועצתו בא תבא ולא תאחר להופיע על דרכי, למען עמו, ארצו ונחלתו, ולמען אור רוח קדשו אשר עליהם חופפת, המוכנת להתעורר מני קודש ולהפיץ אור חיים ונעם ד' על מלא כל העולם, לעורר ולקיץ נרדמים ונדהמים. אמנם רבה העבודה, והכח מזער, ע"כ[13] לפעמים יפל הרוח, ועד ישוב להתחזק ולהתנער יחלפו זמנים, והיתה העבודה מופסקת. נותן ליעף כח ב"ה ישפיע עלינו אמץ רוח ולב, ויתן בלב רבים ונכבדים, מקרוב ומרחוק, להתאגד יחד לשם ד' וארץ חמדתנו שהיא בית חיינו לעד. ואתה, יקיר לבבי, תסלח לי על דברי שגם כעת מעטו, כי אנוס אנכי לקצר מפני המפריעים.

וע"ד[14] ההערה בעובדא דיד אחת דרבינו שרירא, [על דברי "אגרת רב שרירא גאון", שלוין עסק בהוצאתה] איננו נוטה כאן לדרכים נסתרים, כ"א[15] עובדא פשוטה שכך גזרה מלכות הרשעה שיתלה בידו אחת, וכדכי "שרים בידם נתלו". [איכה ה, יב] ובהא דרב נטרונאי, לע"ד[16] צ"ל[17] "שהיא מדה אחת", הכונה שהוא דרך חציפות, והיא נכללת בטי' מדות שאחת מהן בני חצופה, ואע"ג[18] דמוקמינן לה אתובעת בפה, מ"מ[19] סבר הגאון ז"ל[20] שה"ה כל עניני חציפות, ועיקר הקפידא היא שמא תתעבר ויצאו מזה מורדים

ופושעים, שהם בני טי מדות, כספ"ב[21] דנדרים. [נדרים כ] וכ"כ[22] הפוסקים ע"ד[23] האר"י[24] ז"ל שעיקר הקפידא בענין עיבור. ובענין "נפק רבנו ביד גדול", אולי צ"ל מיד רשע גדול, או מאד גדול, והוא לישנא דתברא, וכפ"ק[25] דע"ז, כלומר מצרה גדולה, ומזה נשתבש לשון "מאור" שבהוצאת שעכטער. [שניאור זלמן שכטר, חוקר הגניזה הקהירית] יש אמנם במשלים של נסתרות ענין שיש לצרפו בענין יד אחת, אבל אין זה ענין לכאן.

הנני חותם בברכה ומצפה לדבריך היקרים, המבשרים שלומך וטובך, ושלו' החברים היקרים שוקדי הדעת, השרידים אשר ד' קורא, העומדים לעזרת ד' בגבורים, יברכם ד' מציון ומקודש, כנה"ר[26] ונפש דבק באהנ"פ[27],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. בדר"ח - ב' דראש חודש (היום השני של ראש חודש)
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. שלו' - שלום
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. וכא"ל - וכל אשר לו
10. ושלו' - ושלום
11. הי' - היה
12. לכת"ר - לכבוד תורתו
13. ע"כ - על כן
14. וע"ד - ועל דבר
15. כ"א - כי אם
16. לע"ד - לעניות דעתי
17. צ"ל - צריך להיות
18. ואע"ג - ואף על גב
19. מ"מ - מכל מקום
20. ז"ל - זכרונו לברכה
21. כספ"ב - כסוף פרק ב'
22. וכ"כ - וכל כך
23. ע"ד - על דבר
24. האר"י - האר"י הקדוש - רבי יצחק לוריא
25. וכפ"ק - וכפרק קמא
26. כנה"ר - כנפשו הרמה
27. באהנ"פ - באהבת נפש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קעח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' טבת תרס"ט - יפו **נמען:** ר' בנימין מנשה לוין

הרב קוק מתייחס לצערו של לוין על אנרכיסטים יהודים: כשיתגלה שכל חלק טוב באנרכיה נמצא בשלמות בטהרת הישראליות, תקיף האורה הישראלית גם את 'האנרכיסטים שלנו'. כל שיטה צדה נפשות בצד הטוב שבה, ולכן יש למצוא את ניצוצי האור בכל שיטה. בעניין סירכות הריאה: הספרדים בארץ מחמירים כבית יוסף, ויוצאי מרוקו מתירים בנפיחה, דרך שקרובה יותר לתלמוד. אצלם הטבח שוחט והחכם רק בודק, וזה נכון יותר, כי לא ראוי שאיש רוחני יעסוק דרך קבע בהמתת בעלי חיים. בסוף הרב קוק שואל על עבודתו הספרותית של לוין, על 'התחכמוני' ועל האגודה.

עיקרי הדברים

- האנרכיה - לחפש את ניצוצי האור בכל שיטה.
- 'וישראל הוא ידע'.
- הלכה: סירכות הריאה - מנהג הספרדים ויוצאי מרוקו.
- השחיטה - לא ראוי שאיש רוחני ימית בעלי חיים.
- עבודה ספרותית ואגודת 'התחכמוני'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' טבת תרס"ט[4].

לכבוד ידידי אהובי, הרב החכם השלם, אוצר אורה, מר בנימין מנשה לעווין [ד"ר בנימין מנשה לוין, חוקר תורת הגאונים, ידידו של הרב קוק] שליט"א[5], וכא"ל[6], שוי"ר[7].

במועדו הגיעני מכתבו היקר מיוד מרחשון העבר, ובשום אופן לא עלתה בידי לקחת מועד להשיב עליו כראוי, לפי חפץ לבבך, יקירי, ולפי חפצי ואהבתי העזה לכבודך. אמנם כאשר ראיתי, שהזמן הולך ונמשך, ואנכי לא אוכל להתנער מטרדות עבודות שונות שמפריעות אותי מחפצי, הנני מתגבר וכותב, איך שיעלה בידי, בחפזון, רק כדי שלא להניח את יקרת מעלתך בלא תשובה.

והנה ע"ד[8] צערך מענין ב"א, מרה נפשי גם אני על זה, אבל ראוי לנו להשקיט את רוחנו, כי אם רק נעורר את הרוח, והאור האצור במקור ישראל יגיח ממקומו, ישובו לנו כל אשר סרו מעלינו. למשל, כאשר יגלה לעין כל, כי כל חלק טוב הנמצא בתוך האנרכיה הנה הוא נמצא עמנו בתכלית שלמותו בטהרת הישראלות, ואותם הזבלים וההריסות הרעות, המגובלים בה בהכרח, אין אנחנו צריכים להם כלל. אז תקיף האורה הישראלית ג"כ[9] את כל אנרכיסתינו. כל שיטה שבעולם אינה צדה נפשות בצד הרע והשפל שבה כ"א[10] בצד הטוב וניצוצי האורה שבה, על-כן עבודתנו היא למצא את ניצוצי האורה שבכל שיטה, אפילו המהרסת, ובטוחים אנו שכל מה שהוא טוב מסכים הוא עמנו, "אך טוב לישראל אלהים לברי לבב". [תהלים עג, א] ע"כ[11] על שאלתך, יקירי, בנידון זה "עד מתי קללת אלהים רובצת עלינו", שתשובתך היא "ד' אלהים הוא יודע", [יהושע כב, כב] מוסיף אנכי רק את סיפא דהאי קרא: "וישראל הוא ידע", [סוף הפסוק הזה (שם)] וכשידע ישובו לנו הימים, שבהם נתהפכה קללתו של בלעם

לברכה, [דברים כג, ו] ותשוב גם קללה זאת, של האנרכיה ויתר הפגעים האוכלים אותנו בכל פיותיהם, לברכה.

וע"ד[12] מנהג הספרדים בסירכא דלבא ["סירכא" היא קרום הדבוק לריאה, שעשוי לפסול את הבהמה; כאן: סירכא שבין הריאה ללב] באי"י[13], הם נוהגים להחמיר בזה כדברי הב"י[14], [כדברי "בית יוסף", רבי יוסף קארו, שהספרדים נוהגים כמותו] שהם נוהגים תמיד אחריו. רק זה נודע לי מפי שו"ב[15] ספרדי [שוחט ובודק ספרדי] אחד, שבא ממערב (ממאראקא, כך קוראים הספרדים פה את בני מאראקא: מערבים), שאצלם פשט המנהג להתיר ע"י[16] נפיחה, [לבדוק את הריאה בנפיחה, ואם אינה דולפת אוויר – אין בה נקב, והיא כשרה] כפי שהובאה כבר הוראה זו בדברי גאונים קדמאי ובתראי, דהיינו שאינם קולפים את הסירכא, כמו שהונהג אצל האשכנזים בתקופה האחרונה, אלא הם נופחים את הריאה כמו שהיא, עם הסירכא שבה, וכיון שאינה מבצבצת, הרי אין בה נקב, סומכים ע"ז[17] ומתירין אותה בלא בדיקה אחרת. ובאמת הוראה זו קרובה היא יותר לשיטת התלמוד, ממנהגנו לקלוף את הסירכות בלא הבדל בין מה שנסרכה לריאה עצמה, אפילו שלא כסדרה ממש, דהיינו מאונה אחת להאחרת הרחוקה ממנה, בהפסק של אונה המבדלת ביניהן, שזאת היא תכונת "שלא כסדרן" הברורה מדין התלמוד. ובאמת אין לכחד, שאחינו אלה, הרחוקים יותר ממנו מחיים קולטוריים מחודשים, עמד בם הטפוס של סדרי החיים שהיו מונהגים בימים הראשונים, יותר ממה שהם עומדים בשלמות צביונם אצלנו. זה השו"ב[18] בעצמו נתקבל פה אצל הספרדים, והנה היה אצלו מנהג חדש שהשו"ב[19] צריך גם הוא לעשות הפעולה של השחיטה. אצלם במערב אין המנהג כן, אלא החכם, שהוא השו"ב לפי מובן שלנו, הוא בודק את הסכין, ומוסר אותו לטבח (הקצב), והטבח יודע רק חמשת ההלכות שבשחיטה, שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה ועיקור, [חמשת הדברים הפוסלים את השחיטה (חולין ט)] והוא שוחט, והשו"ב[20] בודק את הריאה, ובזה תמה כל עבודתו. והאמת אגיד, שאצלי מוצא חן סדר כזה, וזהו יותר נוטה לרוח ישראל סבא. [לרוח עם ישראל מקדמת דנא] תלמיד-חכם, איש רוחני, ועם זה קבוע יהיה לעסוק בזביחת בעלי חיים ונטילת נשמתם, אין זה מסכים עם רגשי הלב הצלולים. אע"פ[21] שהשחיטה, ובכלל אכילת בע"ח, היא מוכרחת עדיין להיות נוהגת בעולם, מ"מ[22] ראויה מלאכה זאת להעשות ע"י אנשים שלא הגיעו עדיין להמדה של התעדנות ההרגשה, והמלומדים בעלי המוסר, הדעה והדת, הם ראויים להיות פקידים על שמירת התכונה שלא תהיה ההמתה של בע"ח ברברית, ושיכנס בכל הענין הזה של אכילת הבשר אור אצילי, שיוכל בעתו להבריק את העולם. וזה אצור באמת בהלכות שחיטה וטריפות, כאשר ידוע לנו, יקירי. ובעיקר הענין בסירכא דליבא אם היא מחוברת לשומן הלב, אין הדבר ברור לאסור, ואין לתמוה כלל על המתירין, שאפילו ע"פ[23] האחרונים שלנו יש מקום לעשות אותה עכ"פ[24] לספק טריפה, עיי' מקדש מעט שבס' דעת קדושים סי'[25] ל"ט סקפ"א[26]. ואי אפשר לי כעת להאריך בענין זה, שרבו שריגיו.

ע"ד השמות שבפרגמנט, אין בהם כל חדש, ובאחדים נראה להגיה קצת. אדיירון מצוי בתקוני-זוהר, ודרשו אותו ע"פ הוראות "בי' אדיר בי' ירון", כלומר הרננה האדירה של ההויה, כמו שהפיתגוריים היו אומרים ע"ד ההרמוניאה של המוסיקה הכללית, שודאי חזיון נצחי הוא בעמקי הרוחניות. הדרניאל הוא ג"כ מצוי אפילו במדרשים, ונמצא בספר הקבלה השימושית "רזיאל המלאך", בסופו.

וכן נמצא שם ג"כ אנסיפיאל, ואולי צריך לנסח כן את אנסיסיאל שבפרגמנט, וההוספה "אנס" היא הוראת הנצחיות בכפל אמן נצח סלה בר"ת[27], והיוד להוראת היחש והיחוד. פתחיאל ג"כ נמצא בספר הנ"ל[28], והכונה היא ההויה המתחלת ופותחת פתח לכל המציאות, הכללית והפרטית, המורגשת ומושגת מההברקה של האמונה והידיעה באור האלהות ועזוזו. זגנזיאל נראה לנסח זגזגאל, שהוא מצוי הרבה, והכונה היא ההלבשה החיצונה של כל המהויות הרוחניות והחמריות בכללות המצוי, כמו זג שהוא הפך החרצן הפנימי, ולפעמים מתאים הדבר ג"כ על ההצטיירות של התוכן הפנימי בנגוד להמתודיקה החיצונה, לאותו מ"ד שהפנימי קרוי זג, כמבואר נזיר ל"ד ב', והכל ע"פ העז האלהי חיי החיים. במקום מכורתאל נראה להגיה אכתריאל, המצוי גם בגמרא. צב צביב נראה שצ"ל[29] צבצביה, והכונה: צב' מצבאות, שהוא השרש של צבא, כלומר מקור החיל להכחות וההויות המרובים שבמציאות, וקשרות הרוחניות עם החמריות והפעול בפועל, והוכפל לכונה של חיזוק הרושם, וכמו שמכפלת הפילוסופיא את המושגים האביקטיביים והסוביקטיביים. הבהביב ג"כ יותר טוב צ"ל[30] הבהביה, כלומר: כח התביעה למלא כל חסרון ולקבל תמיד שבמציאות, כמו שהשכל מקבל מושכל והחומר - כח, ויתר האיכויות, שכח-התביעה "הב הב", שהוא ההעדר המקביל את ההויה, עומד ופועל תמיד, והמסתכל עליו בעין חמושה באור אמונה בהירה רואה ומרגיש את האלהות הפועלת שבמציאות ובכל פרטיה. הקבוץ הכללי של כל ההזרחות וקשר הכחות בכל מלא העולמים, בחומר וברוח, במוסר ובחברה, - זהו מובן השם הגדול הכולל כל. וההסתעפות של המובנים לפלגות של כחות הפעולה וההנהגה בריבוים, שהם שבעים, - משבע של יסודות הכמות המעשית, כמו ששה קצוות של החומר והכללות שלהם, וכיוצא בזה דימויים רבים בריבוים ע"י עשר, - הם הסך-הכל המתגלה במרחק אופק ההסתכלות. וראויים האורות הללו למסור ציור הוד מלכות למלך עולמים, ע"פ חזון ברואי מטה הקוראים בשם המלך הגדול, לאשר הוא למעלה מכל שם ותאר, אבל מקור חיי כולם. - תחת צורנוק צ"ל צורתק, והוא שם מצוי בספ"ר[31] הנ"ל ובכתבי האר"י[32] ז"ל[33] והכונה היא: אור האלהי שבהויה הנגלית, "צור עולמים", ת"ק הוא מחצית מספר האלף, הרביעי שבמספרים, הנחשב כסמל הריבוי, "בין ארץ לרקיע ת"ק שנה", "עץ החיים מהלך ת"ק שנה", כלומר: הגלוי שבכל וכח הפועל והמחזיק שבו, המטביע את החותם על אופני ההתגלות וגוניה המיוחדים, הכבירים מאוד.

בספירה כזאת, שהיו הלמודים המטפיזיים מצוים, נעשו מבטאים כמו אלה שגורים, ובאוצר מלים של חביונות כאלה השתמשו בו, ובאמת יש כח-פועל נפלא לכל מבטא מהם, העשיר בתכנו וקצר בביטויו. זהו כח דינמי המחולל נפלאות. בכחות הנפש אנו רואים את גבורת הכח של ביטוי קצר ועשיר, בחיי החברה ובחיי המוסר. יש סגולה פנימית לפעמים להרגיש את עזוז עשרו של איזה מבטא, אפילו בלא הכרה שכלית, כי"א ע"י איזו הרגשה סמויה, וכשאוצרות דעה והרגשה כבירים מאד סגורים בתיבה אחת, כשהיא מתלוה להכנה רוחנית אדירה מצד המבטא אותה. היא פועלת על ההויה כפי אותה מכסת הכח הרוחני, שנצבר בה לצורך התהוותה. כדי לבא לענין זה בכל עמקי תכניותיו צריכים לגשת אל הערפל, המלא אורה ויפעה למוכשרים להציץ בתוכו, של המיסטיקה בכללה, ולכל הערך הכללי של החכמות הנסתרות, באדם בכלל ובישראל בפרט, שרק נשמות קטנות יכולות לזקוף חזיונות-עולם

הללו, שספחו אבירי דעה וגבורה רוחנית בכחם, על החשבון של הדמיון הכזבני, שההשכלה המודרנית היא פודה ממנו את מחזיקיה. אבל האמת היא, שהעולם הנסתר, בחומר וברוח, עשיר הוא באין ערוך יותר ויותר מהעולם הגלוי עם כל הופעותיו, ואותה התשוקה לנסתר, הנמצאת ביחידי האנושיות בכל דור ודור, היא נטיית האורה היותר גדולה, שבמקורה היא נטיית החרות העליונה, החפצה לנתק כל חבל מצמצם ומתיש כח. ביחוד תגדל השאיפה להיות נפדה מהצמצום הדלותי בעולם הרוח, ברגשי המוסר, האהבה, היופי, העז והצדק, ונשמתו של אדם מתרוממת אל האור האלהי ומורידה ממרומי עוזה סדרי חיים כאלה, הרגשות עדינות כאלה, שרעפי גבורה כאלה, שהם משחררים את החברה הצבורית כולה מגסותה ומופיעים עליה אורה. הנובלות שבאלה הנטיות הנצחיות הנן פזורות בכתבים בלים ומפורדים של בעלי הקבלה השימושית, בהמשך הזמן רבו הממשמשים בקליפתם של המושגים העשירים הללו, אשר מעולם לא הציצו בתכנם הפנימי. סגולה יש לאוצרות כאלה, שבלא דעה ג"כ הם שופכים על הנשמה איזו הפעלה; כשהיא לפחות ישרה, כשהרגשותיה הנן נורמליות, תוכל ההפעלה להיות עדינה. רגשי האמונה, שהנם הסימנים היותר מובהקים לנשמה בריאה, מתגברים, ונטיית האצילות מתחזקת, והבחילה בגסות החיים מתאדרת, גם ע"י סגולת הצלצול המבטאי של אוצרות חן הללו. אבל אם הדברים באים לשדרה שפלה, שהגאוה הטפשנית מצויה בה, והרשעות והשפלות, שהבערות מחוללתן, לא יחסרו לה, אז עלולים אוצרות כאלה להתהפך לרועץ, לטוות קורים שחורים במעמקי הנשמה, אשר יוכלו להיות למקור משחת של השקפות-עולם הפוכות ומדולדלות, שבכחן להרעיל נשמות רבות ולחלחל את ארסן גם בירושה של דורות, עד אשר תקום נטיה של חיים ריאליים, שאינה חפצה בשם נסתר, ובמטאטא השמד תטאטא את הקורים הללו. ובראותה שהגדילה את האורה, תדמה כי רמה ידה וכי אין חביון ואין סתר במלא ההויה. אבל מיד תרגיש את חולשתה. אחרי אשר תרגיש רק מעט, כי אותה המלאכה של פינוי הקורים כמעט צלחה בידה, תמצא את עצמה עלובה עם כל אוצרה הרוחני הגלוי. שלא יוכל למלא את נפשה, ואז תרגיש את הטוב הגנוז באוצר הסתר, כשהוא אך ינתן לה באופנים הגונים, בשיעורים מתאימים, באופי נערך ובתכסיס מלא של דעה שלמה ומוסר מעשי בריא וחסן.

תחיית הנסתר בעולם הקולטורי, תחיית ישראל בלאומים, תחיית ארץ ישראל בארצות, המלאות כולן רזי עולם, דופקות בקרבנו את דפיקתן בחזקה. ההילניות עשתה את השכלת המערב, ההולכת אחרי עיניה, החפצה להיות שבעה בגלוי שבהויה. אבל כל זמן שהבלתי-מוגבל לא יגבל לא תאמר הנשמה די בגלוי. הציבור האנושי יחל כמאז להרגיש את מכאוביו, כי חסר לו הכל, כי חיי החברה, הממלכה, הדת והמוסר שלו, כולם הם רק גולמים מוגבלים. ואיה הוא העושר הגדול, המעין שמימיו מפכים תמיד, הגנוז בנסתר, בסתר עליון? אז יבקע אור "אל מסתתר אלהי ישראל מושיע". ו"עם ענני שמיא כבר אנש אתה". "ומלכותא תתיהב לקדישי עליונין". והנה החזון מתחיל להתנוצץ. האומה הרזית שבה לארץ הרזים, ארץ הפלאות מתחלת להיות נודעת בחיים, והחיים בבאם אל תוכה אינם יודעים את עצמם, כי הם נתעלו, כי קודש קדשים הם. אבל עלילות לעלילות יצטרפו והאור יבקע מציון, וגור אריה יהודה יחל לחוש את רעם גבורתו.

נפשי ערגה מאד לדעת מכל פרטי עבודתך הספרותית, ומתי תצא לאור בעה"י[34] וע"י[35] איזה אמצעיים. והעריכה של "התחכמוניי" ג"כ הייתי חפץ לדעת בפרטיות מי משתתף בה ביחוד, ותוכן המאמרים שיבאו בו, וכמה תהיה כמותו. והאגודה שלכם האם היא מתקדמת, אם נתוספו לה חברים ואם היא מסמנת את מטרותיה ברוח נכון. בעת כזאת הננו כולנו קרואים לעבודה, כל אחד ממנו צריך לתן יד לבנין האומה ולהחזקת מלחמתה הפנימית והחיצונה. ועיקר-הכל: החודרת היא האגודה אל התוך הנשגב שבאהבת-ציון; היודעת היא איך לשגב את בנין הארץ, שהוא הבסיס לכל האור והחיים לנו ולכל היודעת היא, כאשר אקוה, שלא להתבהל מפני הרבים הנסוגים אחור, מזה ומזה, מהקשר הגדול אשר לישראל בארצו, שכל צפיית ישועה וכל קדושה ואמונה וכל דחיית דופי וכפירה רק בצירופה יצלחו.

צלח ורכב ע"ד אמת, יקירי, ודי יהי'[36] בעזרך ויופיע על עצותיך אור, ויצליח את דרכיך בחיים, והיית לברכה ולתהילה בישראל, ובנו ממך חרבות עולם, מוסדי דור ודור תקומם, כנפשך היקרה ונפש אוהבך הנאמן מצפה ישועת ד' על עמו ונחלתו במהרה בימינו בקרוב

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. וכא"ל - וכל אשר לו
7. שוי"ר - שלום וישע רב
8. ע"ד - על דבר
9. ג"כ - גם כן
10. כ"א - כי אם
11. ע"כ - על כן
12. וע"ד - ועל דבר
13. באי"י - בארץ ישראל
14. הב"י - הבית יוסף
15. שו"ב - שוחט ובודק
16. ע"י - על ידי
17. ע"ז - על זה
18. השו"ב - השוחט ובודק
19. שהשו"ב - שהשוחט ובודק
20. והשו"ב - והשוחט ובודק
21. אע"פ - אף על פי
22. מ"מ - מכל מקום
23. ע"פ - על פי
24. עכ"פ - על כל פנים
25. סי' - סימן
26. סקפ"א - סעיף קטן פ"א
27. בר"ת - בראשי תיבות

28. הנ"ל - הנזכר לעיל
29. שצ"ל - שצריך לומר
30. צ"ל - צריך להיות
31. בספ"ר - בספר
32. האר"י - האר"י הקדוש - רבי יצחק לוריא
33. ז"ל - זכרונו לברכה
34. בעה"י - בעזרת השם יתברך
35. וע"י - ועל ידי
36. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קצד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' אייר תרס"ט - יפו **נמען:** ר' בנימין מנשה לוין

הרב קוק מסביר מדוע נקט בכוונה ביטויים מתונים כלפי אמונות אחרות. יש קו אחד שחודר כל שאיפת אמונה: דרישת ה'. בעת ירידה קו זה מתעמעם, ואז באה שנאה לאמונה בכלל. התנפלות על אמונה זרה מתוך שנאת דרישת ה' סופה לפגוע גם באמונתנו ('תשב באחיך תדבר'). לכן יש לבאר את מדרגות האמונה, ולהבחין בין האור הכהה לאור הבהיר של ישראל.

עיקרי הדברים

- דרישת ה' - הקו המשותף לכל אמונה.
- סכנת השנאה לאמונות אחרות.
- מדרגות באור האמונה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ה' אייר תרס"ט[4].

שלו'[5] וברכה מקודש לכבוד ידידי וחביבי הרב החכם, מלא וגדוש בתו"י[6], מו"ה[7] בנימין מנשה לוין שליט"א[8].

זמן רב עבר, ולא מצאתי חופש זמן לכתוב אליך גם דברים מעטים, ואת כבודך הסליחה. ואנכי מה מאד צמא אני לדעת את כל מעשי כבוד תורתו, בדיוק ובפרטיות, יצליחהו ד'.

אקוה שימלא את שאלתי, להודיעני במכתבים תכופים מכל, אשר תחשק נפשי לדעת.

ע"ד[9] מבטאי, [על דבר הביטויים שבמאמרו של הרב קוק, שעליהם העיר הרב לוין] היה זה בכונה ממני. לעת כזאת עלינו לגדור את הפרצה [על פי יחזקאל כב, ל] מצדדים אחרים. דבר ידוע לכל דורש ד', שיש קו אחד החודר את כל שאיפת האמונה, שהוא דרישת ד' ודרכיו. [החיפוש אחר ה' והליכה בדרכיו] בהירותו של קו זה תלויה לפי מעמד העולם, ביחוד לפי המעמד המוסרי של המיוחדים בתורת דרישת ד' ובאיכות התאמת רוחם אל כל הטוב שבחיים. לחקוק יסוד זה יפה בעולם היא האומנות של אומתנו, שהיא באמת קדש לד', בלא שום הפרזה כלל. בעת הירידה, וביחוד בעת דלדול האומה מצדי צדדים, נעשה קו זה חשוך ומעונן מאד, ואז באה שנאת דרישת ד' בתור שנאת האמונה ובזותה, לא דוקא בתור אמונה מיוחדת כ"א[10] בגדר כללי "מה ש' כי נעבדנו". [כמו שאמרו הרשעים: "מה שדי כי נעבדנו" (איוב כא, טו)] כמובן יותר נח הוא להתנפל על אמונה זרה, אבל בכל מקום שההתנפלות באה משנאת דרישת ד' הכללית היא מתועבת, וסופה להגמר בליקוי פנימי. "תשב באחיך תדבר, באחיך שאינו בן אומתך, סופך שבבן אמך, בבן אומתך, תתן דופי". [תהלים נ, כ, ודרשת חז"ל עליו] ע"כ[11] אנו צריכים לעת כזאת לבאר את הנקודות הכלליות של אמונה לפי מדרגותיהן, ולא להתירא מההרגל של בוז גמור ושנאת מות [ושנאה עזה כמוות] הטמונה בקרב הנפש נגד כל זרות, ועי"ז[12] בוקע האור של דרישת ד' לפי מדרגותיו, ואז בידנו להבחין בין האור הכהה והקלוש, אשר ההולכים לרגלו ימששו חושך בצהרים, [על פי איוב ה, יד] ובין האור הבהיר בשחקים, אשר כל מאורות

עולמים מקרנו יקבלו את זהרם, אור ד' אשר על עמו לעולמים. והרעיונות אשר יקרו ממעין זה יהיו לנו לישועה בבא תור הבקורת על כל המפעל שעשו הזרות, [כל מה שעשו האמונות הזרות] וימצאו בהם ג"כ[13] ניצוצי אורה, שנדע איך להתנהג במחשבות הנולדות ע"י[14] ספרויות כמו אלה. וברוך ד' צורי המלמד ידי לקרב. [על פי תהלים קמד, א: "המלמד ידי לקרב" (כאן במשמעות קירוב)]

הנני חותם באה"ר[15] ונאמנה מהררי יהודה וגאון יעקב אשר נאהב סלה, [על פי תהלים מז, ה]

ידי"ע אברהם יצחק ה"ק

באה"ר אדר"ש[16] ידי"נ[17] הרמ"ז [ככל הנראה ד"ר משה זיידל] שי'[18]. רחשי לבבי האמורים בזה גם לפניו נתונים המה. הנ"ל[19]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. בתו"י - בתורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. ע"ד - על דבר
10. כ"א - כי אם
11. ע"כ - על כן
12. ועי"ז - ועל ידי זה
13. ג"כ - גם כן
14. ע"י - על ידי
15. באה"ר - באהבה רבה
16. אדר"ש - אחר דרישת שלום
17. ידי"נ - ידיד נפשי
18. שי' - שיחיה
19. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רטז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' מנחם אב תרס"ט - רחובות **נמען:** ר' בנימין מנשה לוין

הרב קוק מגיב על מאמר שלוין שלח לו. לוין הציג את הספרות האירופית כדוגמה לדייקנות ולבירור. הרב קוק מודה שאינו בעל סגנון מסביר, אבל אינו מקנא ב'בעלי הגילוי': עניינים גדולים אפשר לבטא בבירור רק אם 'ממעכים' אותם, ויש 'כוונה אלוהית' ששמה דברים נשגבים עלומים ('עלמא מתקיימא ברזא'). מי שבא לגלות הכול מעיד על עניות רוחו. הרב קוק קורא להפיץ רוח חיים מתוך נשמת האומה בלי פחד. התחייה מתגלה עתה: 'השלג נמס' והאביב קרוב.

עיקרי הדברים

- סגנונו של הרב קוק - העלום מול הגילוי.
- 'עלמא מתקיימא ברזא'.
- קריאה להפיץ רוח חיים בלי פחד.
- אביב התחייה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ברחובות ת"ר[2], י' מנ"א[3] תרס"ט[4].

מהררי יהודה, עז וגבורה לתורה ולתעודה, לכבוד ידידי וחביבי, הרב החכם. הנעלה, אוצר תורה ויראת ד' טהורה, מר בנימין מנשה לווין שליט"א[5], שלו' רב וברכת ד' באהבה נאמנה.

מכתבו היקר בצירוף המאמר הגיעוני לשמחת לבבי. אמנם מעטים הם התיקונים אשר עלו בידי הכהה לתקן כעת, כאשר הודיע בצדק בני שי'[6], מ"מ[7] הנני מקוה, שאותם היחידים שקול ד' דופק בנשמתם, המתקבצים לקראת דברים היוצאים ממעמקי הנשמה הישראלית, בהיותה יונקת דוקא מטל שמים מעל, המה ימצאו להם מקום להתגדר במאמר זה, וכיוצא בו, אע"פ[8] ש"הנקודה רבה בו על הכתב [הניקוד מרובה על הכתב (על פי אבות דרבי נתן לד): הכוונה החבויה רבה על המפורש]" במאמרים רבים מחלקיו.

ואשר תציג למשל את הספרות האירופית בדיקנותה ובירורה. [הרב לוין העיר שהספרות האירופית מדויקת וברורה יותר] במה שנוגע לעצמי, אוכל להודות, שאינני בעל סגנון של הסברה כראוי. מכל-מקום בכללות אומר, שאינני מקנא בבעלי הגילוי, שהם מבטאים את הכל בבירור. בהרבה מקומות ישנם עניינים גדולים כאלה, שרק אם נמעך אותם, [אם נכווץ אותם] אם נטשטש את צורתם, עד שיהיו קטנים כ"כ[9], כמו שקטן הוא הדיבור שלנו לעומת תעופת המחשבה, אז אנו יכולים לבטאם בבירורם. אבל כל זמן שנחדור אל פנימיות הנשמה, שבתוך הדברים, ונשתוקק לעניינים בעצם גבהם, בשום אופן לא נוכל לברר את הכל, ולא נמצא בקרבנו שום נטיה לחלוק על "הכונה האלהית", ששמה את הדברים הנשגבים עלומים בטבע, "עלמא מתקיימא ברזא". [העולם מתקיים בסוד (ארמית, על פי הזוהר)] בהכרה זו של הכרח המצפון נשתוו הזוהר והמו"נ[10] [הזוהר ומורה נבוכים] בלשונותיהם השונות, המובאים בזה בסימני-ההבאה. [במירכאות] ולפעמים תכופות מאד נוכל להרגיש, שמי שבא לגלות את הכל נותן לנו תעודה נאמנה על עניות רוחו

פנימה. ילכו נא דברינו בהדרגה. כשמתכשרת הנשמה לחוש מאליה מרמזים דקים את האצור בתוכיותם של דברים, של מעשים ושל מאמרים, אז אותו הכשרון מתהפך בקרבה לכח של חיים, לא רק לאיזו השלמה גרידתא, [השלמה בלבד] של איזו השכלה בעלמא. וכפי מה שכח-חיים זה מתפתח ויוצא לפעלו, מתעשר ג"כ[11] כח הדבור, עד שיוכל לגלות חלקים גדולים מהנכמסים בתוכיותה של הנשמה. ועם דרך הגילוי בעצמו, באים תגים לאותיות, [באים תגים לאותיות, כמו בספר תורה (על פי מנחות כט)] שבהם נרמזים ענינים יותר נעלים, יותר אמיצים וגדולים, שהם עומדים בעז חביונה [בעוצמת מחבואה (על פי חבקוק ג, ד)] של המחשבה, המשמרת את עושר חייה בקרבה פנימה. "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך". [תהלים לא, כ] נעבוד יחד, יקירי נפשי, כל אלה אשר נתן ד' בקרבם רוח חיים להשכיל אל נשמת אור עולם אשר באוצר חיים של ישראל, כל אלה אשר די אונים בקרבם שלא להתבטל מפני הסרחון של הזוהמא החמרית, החפצה לגרש בעיפושה [בסירחונה] את הנשמה העדינה, הנותנת חיים לכל חי, מהעולם ומגבול ישראל. נקום יחדו, נבא לגננו ונלקוט שושניו [על פי שיר השירים ה, א; ו, ב] ופרחיו, נותני ריחם הטוב, המשיבים את הנפש, נעשה את מיצם ועסיסם, ומריח בשמיו ישובו ויחיו הנשמות המעולפות, מתוך האויר המחניק הממלא את האטמוספירה של בנינו, אשר "עולפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר" [ישעיהו נא, כ] אני חפץ להציק רוח, איך שיהיה, איני מקפיד כל כך על הקיצוע החיצוני, [על הצורה החיצונית] במקום שהדבר קשה לי. יבאו דברים חיים במחננו, דברים שנדברים בבטחה, מתוך נשמתה השלמה של האומה, אשר רוח חי העולמים חי בקרבה, בלא שום פחד וזחלנות [ופחדנות] מצד אי-הסכמה מן החוץ. אנו יודעים בבירור, שהננו בונים את כל בנינו, על הטוב והיושר, על האמת והצדק, על הנצח וההוד, אשר שורש נשמתנו עורג אליהם, כפי גבהם, טהרם וחסנם האלהי, אשר קרני אור רבים מהם נתגלו מאתנו על עברנו, על השפעתנו, על עצמנו, על אימוץ נשמתנו, בתוך כל הנדודים החשכים, ועל נשמת העולם כולו, ע"י[12] המון צינורות טהורים וגם עכורים. עתה, אחרי תרדמה ממושכה, הגיעה לנו שעת התגלות החיים. השלג והכפור, אשר כסו את גרעיני תחייתנו, נמסו, מקוי השמש [מקרני השמש] של האורה האלהית אשר שלחה את קויה, דרך ההתפתחות של התרבות הכללית. האביב קרוב לבא. רוח אלהים חיים שבכנסת ישראל, ההולך ומתגלה באופן חרישי, אבל נשמע לכל בעלי הקשבה, הולך הוא ודופק על נימי הכינור, אשר לדוד מלך ישראל החי וקיים. חפץ שיבה לתחיה על ההר הטוב והלבנון [דברים ג, כה] הולך ומתפרץ, ועושה נתיבתו, עלינו לסלק את מסילתו, [לסלול את דרכו] להצילו מכל רוח רעה אשר תוכל לעכב את דרכו.

הנני מקצר ועולה, ודורש באה"ר[13] את שלומך הטוב ושלו'[14] תורתך וחכמתך,. כנה"ר[15] ידי"ע[16],

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. מנ"א - מנחם אב
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שי' - שיחיה

7. מ"מ - מכל מקום
8. אע"פ - אף על פי
9. כ"כ - כל כך
10. והמו"נ - והמורה נבוכים
11. ג"כ - גם כן
12. ע"י - על ידי
13. באה"ר - באהבה רבה
14. ושלו' - ושלום
15. כנה"ר - כנפשו הרמה
16. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת של

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אלול תר"ע - יפו **נמען:** ד"ר בנימין מנשה לוין

הרב קוק משבח את החיבור של לוין, שמעיד על שקידה ואהבת האמת למאורי התורה העתיקים (כנראה מחקר על איגרת רב שרירא גאון). צר לו שנכתב בשפה זרה ולא בעברית, ומקווה שלוין יעשיר בו את הספרות העברית.

עיקרי הדברים

- שבח לחיבור המחקרי.
- צער על כתיבה בשפה זרה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"א אלול תרעי"ן.

שנה טובה ומעוטרת, לכ'[4] ידי"נ[5] ד"ר[6] וסוחרת, הרה"ח[7] הנעלה אוצר תוי"ר[8] מו"ה[9] בנימין מנשה שליט"א[10] ד"ר לעווין [בנימין מנשה לוין, שסיים אז את לימודיו באוניברסיטה בגרמניה, ולימים חוקר תקופת הגאונים] וכא"ל[11], שלו'[12] רב וכוח"ט[13].

זה איזה משך זמן אשר מחברתך היקרה, ידיד לבי, הגיעתני. איני צריך לבאר לפני הדרך את רחשי שמחת לבבי, לראות מעשי ידך להתפאר. ואותות השקידה הנפלאה, המעידה על אהבת אמת למאורי תוה"ק[14] העתיקים, אשר בהם כל חיי רוחנו, הנשקפים מכל צד ופינה במחברת היקרה הזאת, אשר ממנה אוכל לשער את כללות עבודתך הגדולה בגוף החבור, מלאו לבבי ששון ישע. עלה והצלח, יקירי, עשה חיל באפרתה, וקרא שם בבית לחם [רות ד, יא] שערים שערי תורה ודעת קדושים.

אמנם קורטוב של צער נמזג גם הוא בתוך הנחת הגדולה, בשימי על לב שאוצר יקר זה הי'[15] נאה לו להיות בשפתנו הקדושה, קנין עם ד' באמת. אבל זאת היא צרת רבים, שנקוה להנחם ממנה, למועד אשר יקרב ויהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ד'. [צפניה ג, ט] אז הלא יקבצו לנו כל אוצרותינו הפזורים על אדמת נכר. ואולי גם כבוד הדרתך עוד תתאושש להריק את אוצר טובך ללשוננו הק'[16], להעשיר את הספרות העברית החדשה, הבזויה מכבודה ע"י[17] מחלליה, ברכוש יקר ותכשיט נאה, שיהי'[18] לה לכבוד ולתפארת בעיני א' ואנשים.

הנני כמוכרח לקצר, ואחתום בברכה נאמנה מקרב לב עמוק, בצפיית ישועת עם ד' הגוי כולו על אדמת קדשו בימין ד' רוממה, וכוח"ט, כנה"ר[19] ונפש דבק באהנ"פ[20] מצפה אשרך בכל לו"נ[21],

הק' אברהם יצחק ה"ק

באה"ר[22] אד"ש[23] חביבי ויקירי הרה"ח רמ"ז [משה זיידל] שליט"א בכוח"ט[24] וכט"ס[25].

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. לכ' - לכבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. ד"ר - דוקטור
7. הרה"ח - הרב החסיד
8. תוי"ר - תורה ויראה
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. וכא"ל - וכל אשר לו
12. שלו' - שלום
13. וכוח"ט - וכתיבה וחתימה טובה
14. תוה"ק - תורתנו הקדושה
15. הי' - היה
16. הק' - הקטן
17. ע"י - על ידי
18. שיהי' - שיהיה
19. כנה"ר - כנפשו הרמה
20. באהנ"פ - באהבת נפש
21. לו"נ - לב ונפש
22. באה"ר - באהבה רבה
23. אד"ש - אדר שני
24. בכוח"ט - בכתיבה וחתימה טובה
25. וכט"ס - וכל טוב סלה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שמז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: שבט תרע"א - יפו **נמען:** ד"ר בנימין מנשה לוין

הרב קוק מודה על המהדורה של איגרת רב שרירא גאון. לוין ביקש שיפרש את מאמרו, אבל קשה לו לפרש 'רזי עולם'. הרב קוק סמך על 'יעת לעשות להו"י כדי לדרוש בפומבי במעשה בראשית, לטובת מעמיקים בעלי נטייה מיסטית, אבל לא בצורה עממית לגמרי. הרב קוק רושם שתי הערות על הכרח וחופש, ועל פרשת בראשית והשאלה המוסרית. 'ואידך פירושא - זיל גמור'.

עיקרי הדברים

- תודה על איגרת רב שרירא.
- דרישה פומבית במעשה בראשית - גבולות.
- הכרח וחופש.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], שבט תרע"א[4].

מחמד לבבי ונפשי, הרב הגדול בתורה וחכמה, אוצר יראת ד', מוהר"ר[5] בנימין מנשה שליט"א[6] ד"ר[7] לעווין, [בנימין מנשה לוין, חוקר תקופת הגאונים] שלו'[8] שלו' לך ולכא"ל[9] באה"ר[10].

אחרתי, יקירי, מהשיב לך תודתי על השמחה אשר שמחתני במעשי אצבעותיך בעמלה של תורה באגרת רש"ג[11]. ["אגרת רב שרירא גאון", שלוין עסק בהוצאתה המדעית] חזק ואמץ והאיר אור תורה ודעת להגדיל ולהאדיר תעודה בישראל.

וע"ד[12] המאמר, חביבי, תבקשני לפרש רזי עולם, וכמה קשה עלי ההסכם לדבר אפילו אותם ראשי הפרקים שהרשיתי לעצמי לרשמם, ואיך ארחיב עוד את הדברים. אני סומך עצמי על "יעת לעשות לד"י [על פי תהלים קיט, קכו] לדרוש בפומבי במעשה-בראשית. [אף ש"אין דורשין במעשה בראשית בשנים" (חגיגה יא)] ע"פ[13] מה שקלט רוחי מרוח ד' אשר על יראיו הבאים בסודו, ולהלביש הענינים בצורה ספרותית כמה דאפשר, כדי שהמעמיקים המיוחדים, שנטייתם המיסתית חזקה היא, והם גם הם נמעדו מאורח חיים אשר באור עולם האצור באור תורת ד', יבאו ויראו כמה גבהו ארחות המחשבה הישראלית בחוג החבוי הזה. אבל לתן אלה הרעיונות בצורה לגמרי "פפולרית", לעשותם מוכשרים לטפולו של כל שוגה המתימר לחכם לב, - עד כדי הרשאה כזאת לא באתי עדיין. ואתה יקירי ודאי כעת שהנך עסוק במסכתא אחריתי, אין פלא שהדברים מעורפלים קצת לפניך, זוכר אני כמה התאמצות הייתי צריך להסביר לעצמי אלה הדברים בבירורם, - ומ"מ[14] בטוח אני, כשתוכל לקחת מועד מיוחד כראוי יוצץ לך האור, עם כל העלמהו, בע"ה[15]. וכבר קצה נפש רבים בלחם הקלוקל של הספרות, שאינה נותנת מקום לעמל המחשבה. ומ"מ מלאתי קצת חפצך היקר לי ורשמתי שתי הערות, לבאר בקצת ביאור ע"ד[16] ההכרח והחופש וע"ד ההארה של פרשת בראשית ויחש השאלה המוסרית להופעת ההויה הכללית ע"פ יסוד שאיפת קרבת א' המקיפה.

ועם כל זה הדברים צריכים פירוש, נאמן הוא הפתגם שחתמתי בו: "ואידך פירושא, זיל גמור!" ["ואידך פירושה הוא, זיל גמור" (שבת לא)].

תסלח, יקירי מחמדי, על קיצורי ומיעוט דברי, שאינו כפי חק אהבתי העזה לנפשך הטהורה. מה אעשה, מוטרד אני מצדי צדדים. והשי"ת[17] אשר לו נתכנו עלילות יעמידנו בקרן אורה, ויזכנו להאיר אור תוה"ק[18] על עמו ונחלתו ולראות בישועתו בב"א[19].

ידי"ע[20] דוש"ת[21] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

באה"ר אדי"ש[22] כבוד מחו' המל"ח המרומם שליט"א, ואושיט לו ברכתי ברכת מז"ט[23] באה"ר[24]. אשרי חלקו, שזכה להדבק בת"ח[25] יקר הערך, העומד להיות לאור מאיר בעם ד', בעה"י[26]. ידי"ע דוש"ת הנ"ל[27]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. ד"ר - דוקטור
8. שלו' - שלום
9. ולכא"ל - ולכל אשר לו
10. באה"ר - באהבה רבה
11. רש"ג - רב שרירא גאון
12. וע"ד - ועל דבר
13. ע"פ - על פי
14. ומ"מ - ומכל מקום
15. בע"ה - בעזרת השם
16. ע"ד - על דבר
17. והשי"ת - והשם יתברך
18. תוה"ק - תורתנו הקדושה
19. בב"א - במהרה בימינו אמן
20. ידי"ע - ידידו עוז
21. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
22. אדי"ש - אחרי דרישת שלום
23. מז"ט - מזל טוב
24. באה"ר - באהבה רבה
25. בת"ח - בתלמידי חכמים
26. בעה"י - בעזרת השם יתברך
27. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שעט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח אלול תרע"א **נמען:** ר' משה זיידל

תשובה מאוחרת על שאלתו בעניין 'זכות אבות' ובחירה. זיידל טען שמושכל ראשון הוא שצודק לגמול טוב לעושה טוב. הרב קוק משיב שזו השקפה מוסרית־חברתית, שאינה מספיקה, כי האדם נברא שלא בבחירתו, ויכול לטעון שאינו רוצה בבחירה. הצד הפנימי: הצפייה האלוקית מחוללת את ההוויה במלואה, והמהות מתגלה דווקא בבחירה החופשית ('יצלם אלהים'). מציאות מוחלטת שמעשירה את המציאות התנאית. הרב קוק מבחין בין חלק האבות לבין 'בן לא ישא בעון האב'. לוין עומד לעלות לארץ.

עיקרי הדברים

- ביקורת על הצדק החברתי כהסבר לגמול.
- הבחירה מגלה את המהות - 'יצלם אלהים'.
- מציאות מוחלטת ומציאות תנאית.
- זכות אבות ו'בן לא ישא בעון האב'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ראש חודש אלול תרע"א[2].

כתיבה וחתימה טובה, לכבוד רחים לבי, [אהוב לבי (ארמית)] הרה"ח[3], אוצר טוב ותושיה, יושר ואמת, מר משה זיידל שליט"א[4],

שלו'[5] רב באה"ר[6], המאירה לעד.

יותר ויותר מדאי נתעכבו דברי, יקירי, כן לך חמדת-לבבי, וכן לידיד לבבנו הרב רב"מ[7] ד"ר[8] לוין שליט"א. אמנם כאיש אשר יעור משנתו [זכריה ד, א] התנערתי, כי עכ"פ[9] א"א[10] לענות כ"כ[11] את רגש האהבה המכה גלים בלב. [המתפשטת בגלים בלב] גערתי כעת במניעות, והנני נגש לכתב, כמה דאפשר בקצרה, על מכתבך היקר אשר כ"כ ארכו לו הימים, הוי כ"כ - יותר משנה (זמנו הוא מ"ג בעומר תר"ע[12]), ואת כבודך הנעלה הסליחה, אמנם חושב אני, שדברים נכבדים, כנושא הנעלה של מכתבך היקר, תכונת זהב להם, שאינם מעלים חלודה, [כמו זהב, שאינו מחליד] וגם כעת יהיו חביבים עלינו כחדשים.

העירות, יקירי, על מבטאי [הביטוי שכתבתי] "השקפתנו יכולה להתעלות לדרוש מאתנו טעמו של דבר מפני מה אנו מכירים הצדק בטוב המתיחש לבחירה החפשית", והנך אומר: "מכיון שאנו מודים בבחירה חפשית מושכל-ראשון הוא, [זו אמת מובנת מאליה] שאך משפט-צדק הוא, שטוב יהיה לעושה הטוב ולרשע - רע כרשעתו". משפט-צדק זה, יקירי, כבר יש בו מכהות הרעיון של ההרגל, [מחולשת המחשבה, שמקורה בהרגל] אשר בשכל המעשי, ביחוד המתיחש להמוסר המדיני, [המוסר החברתי] אבל איננו מספיק וחזק כשאנו עולים בחיפוש המדע אל הכללות, למען דעת צדקת ד'. כי אע"פ[13] שעצם הבחירה חפשית היא, מ"מ[14]

הלא לא חפשית היא ההויה והאדם נוצר שלא בבחירה, והוא יכול לטעון כלפי הצדק: "את הבחירה הזאת, שהנני נתון בה שלא בטובתי, איני חפץ לקבל", וממילא אין הרע המסובב מהרע שבה [העונש שבא בעקבות בחירה ברע] בנוי על זה חשוד הנופל של המושכל הראשון, הרגיל בחיי החברה האנושית. היא לא העמידה את ההויה כי-אם נזדקקה להנהגתה אחר שמצאה אותה. וכיון שאין להרע של גורל-החיים אחיזה באותו הצדק שעל-פי המושכל-הראשון החברותי, ממילא גם הטוב איננו מבונה עליו. כמובן אין הטוב צריך פתרון. כי "זכין לאדם שלא בפניו", [כי מותר לזכות אדם בטובה גם בלי שהסכים (עירובין פא); הטוב אינו צריך הצדקה] אבל אין זה אותו הטוב היוצא מהמשקל המכוון כנגד מדת-הצדק של הרע.

על-כן לא רק טעם חקי מוסכם [טעם המבוסס רק על חוק מוסכם] ישביע את רעבוננו [ישביע את רעבוננו לדעת] במחקר זה כי-אם טעם עצמי השרוי בתכנם של הענינים עצמם.

על-כן הנני מבאר, כי הצדק הנראה לנו ביחש להטוב והרע המסתעף בבחירה החפשית איננו כי"א[15] הצד השטחי של החזיון, אבל הצד הפנימי שבו הוא יותר נעלה, יותר עצמי, באופן שלא תחול עליו שום שאלה מוסרית, מפני שהוא גבוה מן המוסר וכל ערכיו. הצפיה האלהית [השגחת ה' ומחשבתו] עסוקה לחולל את ההויה [ליצור את המציאות] את תכנה היותר עצמי וראוי לשם זה, על-פי הנקודה היותר עליונה שבו, ע"פ[16] המציאות היותר מלאה ומציאות מלאה היא אותה שהתגלות המהות היא מלאה בקרבו של המצוי פנימה. ואותה ההתגלות המהותית, בעמק תהומה, היא דוקא באה כפי אותה המדה שהבחירה החפשית מגלה את תכנה. וזהו העושר של המדע האלקי, שאומתנו נושאת את דגלו, להודיע את החופש המוחלט שבמציאות המוחלטת העליונה "כל אשר חפץ עשה ד' בשמים ובארץ" [תהלים קלה, ו] לא עילות ועלולים נמשכים, [לא כמו סיבה ותוצאה שבאות זו מזו בהכרח, כפי שסברו הפילוסופים] כדמות האור מהשמש, גם לא בדמות המושכלות השניות מהראשונות. מציאות גמורה אנו מבקשים, שבכח המוחלט שלה משאלת היא מעשרה [משאילה היא מעושרה] לכל מציאות תנאית, והמציאות התנאית מודרכת היא לעילויה, למרומי המציאות המוחלטת, והעילוי הזה צומח הוא בהתגלות העליונה של ההויה, זה דמות-חיים של רוח בוחר חפשי. "צלם אלהים". [בראשית א, כז] א"כ[17] עיקר האידיאל של המציאות היא המהותיות המוחלטת, המתגלה בחופש הבחירה, וחופש-בחירה זה איננו מצויר כי-אם כשהן טוב ורע, ואז הטוב הוא טוב מהותי עצמי והרע - רע מהותי עצמי, והגורל הוא טוב לטובים בהחלט ורע לרעים עד כדי ההשלמה של הצביון העצמי אשר לטוב, שזוהי המגמה של המצאת מציאות אופית שלמה, בנקודתה היותר גבוהה.

וזה הוא חפצי בדברי: "מפני שמכירים אנו, שהחופש הגמור, המחולל בקרבו רצון שאין בו שום מועקה מבחוץ, [רצון שאין בו שום לחץ מבחוץ] על ידו מתגלה העצמות של מהות החיים, המקבלים את התכנית של הגורל הטוב או הרע".

ואין אני בא לעסוק כעת בשאלות פסיכיות, לברר מה היא עצמות זו של מהות החיים, המתגלה ע"י[18] הרצון החפשי. אם עצמותו של "בעליו הפרטי", [האדם עצמו, בעל הרצון] כלשונך, יקירי, היא אך מתגלה ע"י הרצון החפשי ונראית על ידו, אבל המהויות הן שתים: המהות העצמית לבד והרצון החפשי לבד, או אולי הרצון החפשי הוא הוא עצמותם של החיים, - לנו אחת היא. אנו חפצים רק לראות בחזיון של

זכות וחובה חק חסון, המתאים עם חכמת ההויה, וצדקת צדק-עולמים, לא באורח שטחי כ"א באורח עמוק העולה עד הררי אל ויורד עד לתהום רבה. [על פי תהלים לו, ז] האם שכלולה של ההויה לנקודתה העצמית תלוי בעצמותה הפנימית, או שהוא תלוי באיזה אמצעי שאנו קורין לו בשם "בחירה חפשית", שסגולתו היא להבליט ולגלות את ההויה בעומק עצמיותה. אין לנו לענינינו שום הבדל. כמובן הננו יותר נוטים לאחדות הענינים, ואין לנו שום צורך לתן את המהותיות לענין אחר חוץ מהרצון החפשי.

אבל זהו ענין בפני עצמו. אני חפץ רק לבאר, שהשאלה של הצדק על הבחירה החפשית היא שאלה כלפי הענין האלהי, שדברינו הולכים לחקרו. ובתשובתנו צעדנו צעד נכבד לפנים, להעמיד את תוכן המשפט האלהי בצורה הראויה ליוצר כל עולמים, ולא בצורה פעוטה רגילה, הראויה רק למנהיג של איזה קבוץ חברתי ע"פ המוסר המוסכם, שאיננו נאות כלל לאל עליון קונה שמים וארץ.

ומעתה כמדומה, שיכולים אנחנו עוד הפעם לומר, שהננו עומדים במכון זה שהזכרתי במכתבי הראשון, ואנו אומרים, שעצם המהותיות שלנו היא הבחירה החפשית הגמורה. כלומר: העצמיות שלנו, שהיא בתוכן הפנימי שלה, במהלך נטיתה ברצונה החפשי, משוחררת מכל דבר מעיק, שהוא תמיד מתלוה עמה במציאות המעשית. אשר על-כן המציאות של אופי-הרצון המתגלם בבחירה המעשית הגלויה היא רק צל ורושם מאותה העצמיות המוחלטת של עומק הרצון ביסודו הגנוז, שעיקר עולם הבחירה והחופש תלוי עליו. ואין אותו התוכן של הבחירה הגנוזה דבר שהוא חוץ ממנו, כ"א המיטב והעיקרי שבהויתנו, וההויה הזאת מתגלה היא בכל מלואה בצפיה העליונה, שהיא משכללת את ההויה לפי מדתה, וקובעת ג"כ[19] תחום מצומצם מאד לבחירה הגלויה, שגם היא לוקחת גורל בההויה הכוללת, אבל במדרגה ירודה מאד לגבי הגורל העליון של הבחירה הגנוזה, הגלויה בכל עשרה רק לצפיה העליונה, והזמן והמקום גופו - כלל ההויה המוגבלת - גם הוא הנהו צל מוגבל בהשגתנו מההויה החפשית העליונה, כמשפט הבחירה החפשית הנערכת לעומת הבחירה הגנוזה.

נקל להבין, שההתקרבות האופיית אל החפץ הטוב הגמור והחפשי המוחלט של האלהות היא המפתחת את ההויה כולה. היא מגלה את האור שבנשמות הפרטיות, מסוללת מסלות לארחות החיים היחידיים והקבוציים היותר רמים ונהדרים, מפקחת את כל החושים הרוחניים והמעשיים להקשבת כל מרום ונאצל. וההתקרבות הזאת הולכת ומנחת את חתומה בתכונתה של מורשה אצילית, וההרמה העליונה האפשרית לאדם ע"י השכלול של כשרון הנבואה, שאין לנו עכשיו די כח להכירו על בריו, [על בורייו, כמו שהוא באמת] היא מטבעת בכל העומק הראוי את החפץ הטוב המותאם להחופש האלהי. אשר על-כן הדבקות האלהית באהבה המתגלה בחיי היחיד ויותר מזה בחיי הצבור המורשתיים - היא הערובה היותר בטוחה אל השכלול של החפץ הפרטי, שיהיה נוהה [נמשך] בכל מהותיותו אל הטוב האלהי. ואע"פ[20] שהמוסר המעשי יוצא הוא בתור תוצאה מההתרוממות אל הענין האלהי, מ"מ עצמות ענינו כבר בארתי שהוא נעלה מכל מוסר, ואין שום פלא אם תהיה מתלבטת הנטיה היוצאת מתוך הכרה ואהבה אלהית גם בפעולות שהן הפכיות מהמוסר המוסכם:

אבל הן הן רק התגליות ארעיות, והתוכן התדירי שבחיים מתגלם דוקא בנועם המוסר, "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלו". [משלי ג, יז]

אותה ההתמכרות העמוקה של עבודה-זרה, שראה בה האדם הפרא חזות הכל, עד שנצחה גם את רחמי הורים, ותשים את האכזריות על בנים ובנות למדה קבועה בעבודת. המולך, [בעבודת המולך, שבה העבירו את הילדים באש] וכהנה, היא תוצאה ערפלית מההכרה הגנוזה שבעמק לבב האדם, שהענין האלהי יקר הוא מכל וכל נחמד ואהוב כאין נגדו. כאשר הוצרכה ההארה האלהית להופיע בטהרתה, נתגלתה בעז התלהבותה בנסיון העקדה, שהראה לדעת שאותו החום וההתמכרות לענין האלקי אינו צריך דוקא שתהי ההשגה האלהית כ"כ מעולפת בלבושים בזויים כאותם של העבודות-הזרות, שהניצוץ של הטוב האלהי אובד בהם לגמרי את דרכו, אלא גם בהשגה טהורה, אע"פ שאין לדמיון הגס כ"כ חומר להזדעזע בתור הזדעזעות חמרית הקרובה לתכונתו של האדם, - שאין צריך לומר כמה שהיא מאירה את כל דרכי חייו של האדם, כמה שהיא מתקנת את החיים החברותיים וכמה היא מעמדת על בסיס איתן את מצב-הרוח של האדם, ביחס לשאיפותיו הנצחיות, המתגלות בענינים שהם "למעלה מן השמש". [על פי קהלת א, ג: "תחת השמש" – העולם הזה; מה שלמעלה ממנו – עולם הנצח] כל אלה הם דברים גלויים. הרבותא המצויינת [החידוש הגדול] היא, שלא יחסר חם ההתמכרות ביחס להתקשרות האלהית בצורת ההשגה המוארה. זה יצא לפועל ע"י ההחלטה של נסיון העקדה, שנשאר חק טבעי לדורות עולמים, שגם בהקישור העדין אל הדעה המורמה מכל רעיון חושי יש חדירה לכל חדרי לב; ולולי זה היתה האנושיות עומדת או ברגש עכור ופראי, אמנם פועם בחזקה ביחושו לאלהות, או ברוח קריר מסונן קצת מבלעדי תכונה של חיים עמוקים.

ע"כ[21] גדול הוא ונשא זכרון העקדה, [זכות העקדה] לדורות עולמים, ולא רק במטבעות תפלה [ולא רק בנוסח התפילה ("וזכור לנו את העקדה")] כ"א המקרא במקומו הוא אומר: "יען כי עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני". [על פי בראשית כב, טז] ומה נהדרת היא תפילתנו, להזכיר זכותו של האב הראשון הלוחם נגד הפראות הדמיונית במערכה האלהית, שכל זכותה הקלושה היתה בצד הפפולרי שלה בחידור עומק הלב, [בצד העממי שלה, שחדר לעומק הלב] שהיו האליליים טוענים שא"א[22] לתרבות אנושית מבלעדיו, מפני שהרושם של האלהות הטהורה הוא מרום יותר מדאי וזך יותר מדאי מלהיות בו כדי מרעה להמון גוים. [די מזון רוחני להמוני העמים] בא "אב-המון גוים" [אברהם (בראשית יז, ה)] והורה מה שהיה צריך להורות, עד אשר איך שירדו הדורות - יש מקום לחדירה וצל האור הטהור, ועקדת יצחק נזכרת ברחמים לזרעו לדור דורים.

כמדומה אני, שדי בבאור זה להשיב לכל אלה רפויי-הרוח, הנוטים ממסלת-עולמים בשביל איזה דימויים הנראים בשדות-אחרים, [בתרבויות אחרות] והם לא יבחינו לראות את התכונה הכללית של מבטים נצחיים, החובקים עולמי עד, ונושאים דעם, [ונושאים את דעתם (על פי איוב לו, ג)] על גוי ועל אדם יחד, באור ד' אמת.

ובעצם ענין ירושת המדות של האבות על הבנים, זהו דבר פשוט ומושג בשכל ובחוש, ואין כל פלא שידעו מזה גם העמים הקדמונים. וכבר אמרו חז"ל[23] שלפיכך נברא אדם יחידי, [סנהדרין לז] שלא יאמרו צדיקים: "אנו בני צדיק", ורשעים -: "אנו בני רשע", והוצרכו להזהיר על קנין התורה: "שאינה ירושה לך", [אבות ב, יב] ולתן טעם על ת"ח[24] שאין בניהם ת"ח - "כדי שלא יאמרו: התורה ירושה היא". [נדרים

[פא] כל אלה עדים נאמנים עד כמה חדר הרעיון הבריא הזה בימים קדומים ללבות בנ"א[25]. אמנם יש לברר את הגרעין הפנימי באורה מדעית, אף שאין יכולת גמורה להגיע לקץ גבוליו ולהגדיר, מהו התוכן המיוחד הבא בזכות אבות או חובתם, ומהו התכן התלוי בעצמיות הבחירה החפשית של הבן, שנגד ההפרדה של כח אבות בין לזכות ובין לחובה באה הנבואה של יחזקאל: "בן לא ישא בעון האב". [יחזקאל יח, כ] כל זה הוא מקצע הגון ללב נבון.

הנני חותם את דברי, יקירי, בברכה ממעמקי לבבי: יהי ד' עמך ותראה ברכה בעמלך ותוציא אל הפועל את כל הגיוני לבבך לטובה ולברכה. הנה ידידנו ד"ר לוין שי'[26] כפי הנראה בא יבא בע"ה[27] אלינו לאה"ק[28] ת"ו[29]. יהי נא באו לאושר וברכה. גם לו לא כתבתי זה כמה, והוא שי' מצדו הפריז מעט על המדה שלא הודיעני כלל ע"ד[30] באו. הנני דנו לכ"ז האי' מפני טרדותיו, והב' מפני שכבר נתחייבתי לו כמה מכתבים, אף כי גם אנכי לא בלא מניעות רבות נתעכבה כתיבתי. מ"מ צדק ממני. יחנני ד' ואזכה לראות רב נחת מכם מחמדי, שאתם כחותם על לבבי, ונזכה לעבוד עבודת-הקודש לשם ד' ועם-קדשו, להרים קרן באור ישראל וקדושו, ולראות בישועת ד' על חבל נחלתו וציון תפארתו.

והי' ז"ש[31] כנה"י[32] ונפש אוהנ"א[33] מצפה אשרו והצלחתו, חותם בברכת השנים באה"ר[34].

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
3. הרה"ח - הרב החסיד
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. שלו' - שלום
6. באה"ר - באהבה רבה
7. רב"מ - רבי ברוך מרדכי? / רבי בן מאיר - שם אדם
8. ד"ר - דוקטור
9. עכ"פ - על כל פנים
10. א"א - אי אפשר
11. כ"כ - כל כך
12. תר"ע - השנה תר"ע (1909/1910)
13. אע"פ - אף על פי
14. מ"מ - מכל מקום
15. כ"א - כי אם
16. ע"פ - על פי
17. א"כ - אם כן
18. ע"י - על ידי
19. ג"כ - גם כן
20. ואע"פ - ואף על פי
21. ע"כ - על כן
22. שא"א - שאי אפשר
23. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
24. ת"ח - תלמידי חכמים
25. בנ"א - בני אדם

26. שי' - שיחיה
27. בע"ה - בעזרת השם
28. לאה"ק - לארץ הקודש
29. ת"ו - תבנה ותכונן
30. ע"ד - על דבר
31. ז"ש - זה שלום
32. כנה"י - כנפשו היקרה
33. אוהנ"א - אוהב נאמן
34. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תפב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד טבת תרע"ג - יפו **נמען:** ד"ר בנימין מנשה לוין

הרב קוק שמח שלוין מסכים לחזור לארץ ולעבוד בפתח תקווה או בחיפה. הרב קוק שמח גם על מאמצי רוזנהיים לבסס את 'אגודת ישראל' בדרכי שלום, כך שתשפיע גם על הרחוקים. צריך ללמוד הרבה 'תורת השלום' כדי שתנצח את כל הרוחות.

עיקרי הדברים

- חזרת לוין לארץ.
- 'אגודת ישראל' בדרכי שלום.
- תורת השלום.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד טבת תרע"ג[4].

עתרת שלו'[5] ושפעת ברכה לכבוד יקירי ומחמד לבבי, הרב הגדול בתורה חכמה ויראה, עומד לנס ולתפארת מר בנימין מנשה ד"ר[6] לוין [בנימין מנשה לוין, שנשא אז אשה] שליט"א[7],

ותבורך מנשים רעיתך היקרה תחי'[8] לאוי"ט[9], יצוה ד' חסדו וברכתו עליכם, וכוס חייכם ינעים בשפע ברכות ושובע שמחות לעד.

ידידי הנעים,

מאד שמחתני בדבריך החמודים ובכללות מכתבך הנעלה, אשר השביעני שמחה. הרבה קראתי ב"ה בתוכו, והרבה הצצתי מבין שורותיו אשר יזהירו באותות לטובה, בכל לבבי אודה את ד' על אשרך וטובך, אשר ישביעני חדות לבי, כה יוסף ד' תמיד ברב חסדו וטובו את ברכתו, להוסיף לקח ולעשות חיל בעבודת כרם בית ישראל.

מאד אשמח על הסכמת כת"ר[10] לשוב אלינו לארץ הצבי ולעבוד את עבודתו בקודש, בפ"ת[11] או גם בחיפה; אע"פ[12] שהיא רחוקה מעט, מ"מ[13] חבת הקודש של ארץ ישראל תקרב גם את המרחק הקטן הזה. גם זה אות לטובה מה שהחכם מר רוזנהיים [יעקב רוזנהיים מפרנקפורט, ממייסדי "אגודת ישראל"] נ"י[14] מתאמץ לבצר את מעמד האגודה הנכבדה, בדרך אהבה ונעימת שלו', בצורה שתהיה ראויה להשפיע על ידה אור וחיים גם לרחוקים, שרק דרך זה הוא דרך הקודש באמת, ההולך ואור משמו של הקב"ה[15] שלו', הכלי המחזיק ברכה, שהוא עצמו ג"כ[16] מעיין ומקור של ברכה. אמנם ללמוד הרבה להרחיב ולהעמיק הרבה צריכים דוקא בתורת השלו'[17], איך להעמידה, להכשירה באיתנות מוחלטת ובגאות ד' עליונה, באופן שתהיה היא מנצחת את כל הרוחות כולם.

חפצתי מאד לכתוב לכת"ר[18] בארוכה, אבל מוטרד אני מכל צד כרגיל, ואולי עוד יותר מהרגיל. ע"כ[19] אקצר כעת, ונקוה בעה"י[20], להרחיב הדברים במכתבים הבעל"ט[21], בחסד אל גומר עלינו ב"ה. והנני

בזה ידידך אוהבך, הנאמן לך בכל לב ונפש, מצפה אשרך, צביונך ותפארתך, חותם בברכה מקודש באה"י"ר ונאמנה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

באה"ר[22] אדר"ש[23] כ'[24] חותנך הרב הנכבד שי'[25] וכא"ל[26] הנ"ל[27].

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. ד"ר - דוקטור
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. תחי' - תחיה
9. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
10. כת"ר - כבוד תורתו
11. בפ"ת - בפתח תקוה
12. אע"פ - אף על פי
13. מ"מ - מכל מקום
14. נ"י - נרו יאיר
15. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
16. ג"כ - גם כן
17. השלו' - השלום
18. לכת"ר - לכבוד תורתו
19. ע"כ - על כן
20. בעה"י - בעזרת השם יתברך
21. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
22. באה"ר - באהבה רבה
23. אדר"ש - אחר דרישת שלום
24. כ' - כבוד
25. שי' - שיחיה
26. וכא"ל - וכל אשר לו
27. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשעב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א סיון תרע"ו - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הם קמצו מעיסתם כדי לשלוח כסף למשפחה בארץ. הרב קוק שואל על בר־טוביה (בנימין מנשה לוין), שעיתוני לונדון אינם מוכנים להגיגיו המוסריים 'שהכול הומה ברעש לחם'.

עיקרי הדברים

- כסף למשפחה.
- ענייני בר־טוביה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"א סיון תרע"ו[2], לונדון.

בני חביבי [הרצי"ה, שנשאר בשווייץ כשהרב קוק עבר ללונדון] שליט"א[3], שמחת אותנו במכתבך הגלוי, אשר אמנם הרבה חכינו על דבריך שיבאו בארוכה ובפרטיות מכל אשר עמדך. תמהים אנו מאד על אשר אתה מקמץ במכתבים, הלא הם המה שעשועינו בגלותנו.

תל"י[4] על החוה"ש[5] אשר עמנו. קמצנו מעיסתנו למען שלח איזה סכום לבני משפחתנו שיחיו. בטח הם צריכים לתמיכה. באיזה אופן שישתמשו בקומץ הזה א"א[6] לנו לבאר. הם בעצמם יעריכו כהוגן.

עבר עלינו תלי"ת[7] החג הקדוש כראוי, לפי הערך הגלותי ב"ה. ע"י[8] ה' קמחי קבלנו ד"ש[9] מאתך. הבא אתה אתו בכתובים, דרש נא בשלומו ביניינו.

ההיו לך מכתבים מבר-טובי'? אני צריך להשיבו על מכתב אחד ומאמר, שכתב בעד איזה מהעתונים פה בעברית, אשר כפי הנראה אין מקום להם בעד הגיונותיו המוסריים כעת, שהכל הומה ברעש לחם. [בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה]

כתוב נא מפרטיות למודיך בקודש ובחול, ובאה"ר[10] דר"ש[11] ידידינו האהובים הרבנים החכמים שליט"א ומשפחותיהם. והי'[12] זה שלו'[13] רב וברכה וכ"ט[14], כנה"י[15] ונפש אביך מצפה לתשועה ורוממות קרן ישראל ועתרת שלו' לכל היקום ממקור השלו'[16] והברכה, חי העולמים ב"ה,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ו - השנה תרע"ו (1915/1916)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. תל"י - תודה לא-ל יתברך
5. החוה"ש - החיים והשלום
6. א"א - אי אפשר
7. תלי"ת - תודה לא-ל יתברך
8. ע"י - על ידי

9. ד"ש - דרישת שלום
10. ובאה"ר - ובאהבה רבה
11. דר"ש - דורש שלום
12. והי' - והיה
13. שלו' - שלום
14. וכ"ט - וכל טוב
15. כנה"י - כנפשו היקרה
16. השלו' - השלום

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתפד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א ניסן תרע"ח - לונדון **נמען:** ד"ר זאב יעבץ

הרעיון של יעבץ ש'התוכן הפוליטי של ישראל יתייסד על ידי בני נכר', כדי שרוח האומה תתפתח, תואם את מחשבתו. אבל זה 'חזון עובר': כשהעם יתכונן בארצו, יפנה לטהר את העולם הפוליטי מסיגיו. לכן 'דגל ירושלים' לא יזנח את הפוליטיקה. ד"ר לוין שלח מחברתו על רס"ג.

עיקרי הדברים

- הפוליטיקה בידי אחרים - זמנית.
- טיהור הפוליטיקה בעתיד.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה, י"א ניסן תרע"ח[1].

הדרת כבוד חכם לבב, אוצר דעה תורה ויראה, הרב המאוה"ג[2] מו"ה[3] זאב יעבץ שליט"א[4], שלו'[5] רב ושמחת החג הקדוש זמן חרותנו הבעל"ט[6], בכט"ס[7].

אחדשה"ט[8] באה"ר[9].

נעימים לי אמרות טהורות אשר דבר רב חביבי ביחושו של "דגל ירושלים", [על יחסה של תנועת "דגל ירושלים" לזרמים הקיימים בתנועה הלאומית] אל הזרמים שכבר נתגשמו בחיים בהתנועה הלאומית שלנו ההולכת ומפעמת בהולם פעמיה הרעיון כי מאת ד' היתה זאת, [תהלים קיח, כג] שהתוכן הפוליטי של ישראל יהיה מתיסד ע"י[10] בני נכר, [שהבסיס המדיני לבית הלאומי ייקבע על ידי האומות, כבהצהרת בלפור] למען יוכל רוח האומה להתנשא במרומיו, לחוש את חושיו הפנימיים יפה, ולפתח את כוחו העליון ברוח ד' אשר עליו, מרומם ונשגב הוא, וראוי הוא לפתוח ושכלול מרובה, להגיע על ידו לפתרוני המאורעות ההולכים ומתרקמים לפנינו בהוה. זה הרעיון שאותו הגה כבוד הדרתו במאמרו הקצר והנלבב, הוא מתאים מאד עם הגות רוחי על דבר ערכה של תנועתנו.

אמנם לדידי היסוד הזה של ההשתמשות ע"י היצירות הפוליטיות של כוחות אחרים, הוא חזון עובר. בודאי השעה הזאת צריכה היא לכך. יותר מדי מוטבעים הם החוגים הפוליטיים ברפש וטיט של חמרנות גסה, עד שאי אפשר, שרוח ישראל סבא [רוח עם ישראל ("ישראל סבא", כינוי לכנסת ישראל)] ישתעבד אליו. אמנם עלינו לעזור להעביר את העגלה הפוליטית של העולם, בכל האפשר היותר מוקדם, את הדרך המלאה מכשולות ואגמי נפש, ובהתכונן עם ד' על אדמתו, באיזה צורה קבועה, מיד יפנה את לבבו אל העולם הפוליטי לטהרו מסיגיו, להסיר את דמיו מפיו ושיקוציו מבין שיניו, [זכריה ט, ז] אשר על כן חושב אני שהדגל הירושלמי, לא יהיה לגמרי זונח את המערכה הפוליטית, אע"פ[11] שלא ישקיע בה את מבחר כחותיו.

והנה הטרדא כעת מרובה, ואי אפשר לי להעריך את דברי כראוי בענין נשגב זה. אם היה שם כבודו נקרא על מאמרו, יהיה יותר מועיל להראות לרבים כי חוץ ממני נמצאים יחידי סגולה הוגי דעות המכירים את הצורך של הדגל הקדוש הזה בעת הזאת. אך חלילה לי להעביר את כת"ר[12] חביבי על דעתו העדינה, דנתישב בדבר אי"ה[13] בבוא התור של הדפסת דברים אודות הדגל אי"ה באופן מורחב קצת עכ"פ[14]. שבוע דנא קבלתי מידידנו ד"ר[15] לוין נ"י[16] מפ"ת[17], מחברתו לתולדות רש"ג[18], [חוברת על תולדות רבי סעדיה גאון] עברית. אם היה יודע את האדרעססא [הכתובת] של כבודו ודאי היה שולחה לו. אני חושב אי"ה בתשובתי לו להודיעו אותה.

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות באה"ר כנה"ר[19] ונפש ידידו עוז, המשתעשע בהגיונותיו הטהורים, קשור באהבתו ודוש"ת[20] בכל לב ונפש,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
2. המאוה"ג - המאור הגדול
3. מו"ה - מורנו הרב
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. שלו' - שלום
6. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
7. בכט"ס - בכל טוב סלה
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה
10. ע"י - על ידי
11. אע"פ - אף על פי
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. אי"ה - אם ירצה השם
14. עכ"פ - על כל פנים
15. ד"ר - דוקטור
16. נ"י - נרו יאיר
17. מפ"ת - מפתח תקוה
18. רש"ג - רב שרירא גאון
19. כנה"ר - כנפשו הרמה
20. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקמא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' אלול תרפ"ב - ירושלים **נמען:** ד"ר ב"מ לוין (בעל 'אוצר הגאונים')

עם נסיעתו לארצות הברית לקידום 'אוצר הגאונים', הרב קוק מסמיך אותו לפעול גם למען 'הסתדרות ירושלים' והישיבה המרכזית, ובמיוחד לעורר את יהודי אמריקה לגמור את בניין בית החולים הכללי בירושלים.

עיקרי הדברים

- שליחות לאמריקה.
- אוצר הגאונים.
- בניין בית החולים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ירושלם ד' אלול תרפ"ב[2] ידיד לבבי הרב הגדול, לתורה ולתעודה, צפנת פענח, מוהר"ב[3] מנשה ד"ר[4] לוין [הרב ד"ר בנימין מנשה לוין, חוקר ספרות הגאונים] שליט"א[5]

שלו'[6] רב לך יקירי, לתורתך ולחכמתך, ולשאיפותיך הגדולות. אהובי, עם מטרת מסעך לארצות הברית, בשביל הגשמת תכלית מפעלך הענקי, לתורת הגאונים, אשר באוצרך הגדול, ["אוצר הגאונים", מפעלו של לוין] בחבור יחד עם שאיפותינו הגדולות, להסתדרותינו הקדושה, ירושלים, לתנועת תחיית הקודש באה"ק[7], וליסוד הישיבה המרכזית, לעולם היהדות כולו בעיר חמדתינו, ככל הדברים והאמת, אשר נמסרו ממני ללבך הנאמן. הנני בזה למלא את ידיך חביבי, ולבקשך למען אהבת ציון וירושלים, שתשים את לבך מדי דברך עם גדולי אחינו שמה, בארץ אשר חנן ד' את אחינו את היכולת, ואת החפץ הטוב להיות ראשונים במעלה להצלת חיי אחינו שבגולה, ולבנין נשמות ארץ חמדה, שיתעוררו ברב עז לעשות גמר לבנין הנכבד, שכבודן של ישראל ושל א"י[8] תלוי בו, הוא הבנין החדש אשר לביה"ח[9] האספיטאל הכללי. [ככל הנראה בית החולים "ביקור חולים" בירושלים] פרטי הדברים בארתי במכתב הנדפס, לשם דרישת שבת של בנין, מאחינו היקרים הללו, ותקותי חזקה כי בכח לבך, ברוחך הטובה, ובאהבתך הרבה לציון ומקראיה, יעלה בידך להוציא מן הכח אל הפועל את השכלול של הבנין הנקדש והנערץ הזה, וקורא לך גודר פרץ משובב נתיבות עם ד' ועיר חמדתו.

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות כנפשך היקרה ונפש אוהבך הנאמן דוש"ת[10] באה"ר[11]

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ב - השנה תרפ"ב (1921/1922)
3. מוהר"ב - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ב (כגון בנימין / ברוך / בצלאל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
4. ד"ר - דוקטור
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום

7. באה"ק - בארץ הקודש
8. א"י - ארץ ישראל
9. לביה"ח - לבית החולים
10. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
11. באה"ר - באהבה רבה